

Vejledning til kontrol af dyrevelfærd i grisebesætninger

Revideret december 2022

Kolofon

Vejledning til kontrol af dyrevelfærd i grisebesætninger

Denne vejledning er udarbejdet af Fødevarestyrelsen

© Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri

Fødevarestyrelsen

Stationsparken 31 – 33

2600 Glostrup

Tlf.: +45 7227 6900

Websted: www.fvst.dk

Publikationsnummer: 2022103

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	3
2. Formål	3
3. Retsgrundlag	3
3.1 Overtrædelsers karakter (alvorsgrad)	4
4. Almindelige bestemmelser	5
4.1 Forberedelse til kontrolbesøget	5
4.2 Besøgsregler	5
4.3 Besøgets indledning	6
4.4 Besøgets gennemførelse	6
4.5 Afslutning på kontrolbesøget	8
5. Tolkning af love og bekendtgørelser samt bemærkninger hertil	8
5.1 Opstaldning	8
5.1.1 Indretning af stalden	8
5.1.2 Areal krav, krav til gulve, flokopstaldning m.v.	10
5.1.2.1 Smågrise, avls- og slagtegrise	11
5.1.2.2 Løsdriftssystemer til søer og gylte	11
5.1.2.3 Enkeltdyrsbokse, individuelle stier og aflastningsstier	15
5.1.2.5 Orner	16
5.1.2.6 Overbelægning	17
5.1.2.7 Farestier	17
5.1.3 Søer og Gylte – krav om løsdrift	19
5.1.4 Opbinding af grise	21
5.1.5 Rejse og lægge sig	21
5.1.6 Se og høre andre grise	23
5.1.7 Rent, veldrænet og tørt leje	24
5.1.8 Staldklima mm.	25
5.1.8.1 Temperatur, herunder overbrusning	26
5.1.8.2 Luftkvalitet	28
Gaskoncentrationer	29
Luftfugtighed	29
Ventilation	30
5.1.9 Lys	30
5.1.10 Fodring og vanding	31
5.1.10.1 Fodring	31
5.1.10.2 Adgang til fodringsfaciliteter	36
5.1.10.3 Vand	38

5.1.10.4	Skadelige stoffer	39
5.1.11	Udegående grise	39
5.1.11.1	<i>Hytter</i>	39
5.1.11.2	<i>Sølehul</i>	40
5.1.11.3	<i>Drikkevand</i>	40
5.1.11.4	<i>Hegning</i>	41
5.2	Mekanisk udstyr	41
5.3	Håndtering og pasning af dyr	42
5.3.1	Syge og tilskadekomne dyr generelt	42
5.3.2	Sygestier	43
5.3.3	Skuldresår hos søer	46
5.3.4	Brok	47
5.3.5	Halebid	51
5.3.6	Øresår og flankesår	54
5.3.7	Endetarmsprolaps	56
5.3.8	Andre lidelser	57
5.3.9	Rengøring af søer inden indsættelse i faresti	62
5.3.10	Sammenblanding og aggression	62
5.3.11	Strøelse	64
5.3.12	Beskæftigelses- og rodemateriale	65
5.3.13	Søer og gylte - redebygningsmateriale	65
5.3.14	Pattegrise (fravænningsalder)	66
5.4	Operative indgreb	68
5.4.1	Halekupering	68
5.4.2	Tandslibning - pattegrise	70
5.4.3	Tandslibning - orner	70
5.4.4	Kastration	71
5.5	Aflivning af grise	72
5.6	Optegnelser	73
5.7	Krav til personale og besætningsansvarlige	75
5.7.1	Uddannelseskrav	75
5.7.2	Kontrolmetode	77
Bilag 1:	Definitioner	78
Bilag 2:	Omregning fra gris til VPE	80
Bilag 3:	Retningslinjer for tilstrækkelig vandtildeling	81

1. Indledning

Denne vejledning er skrevet til de tilsynsførende (dyrlæger og teknikere) fra Fødevarestyrelsen, der skal udføre kontrol med velfærd i grisebesætninger.

Hvis kontrollen udføres af en af Fødevarestyrelsens ansatte, som ikke er dyrlæge, og denne konstaterer overtrædelser af veterinærfaglig karakter, der vurderes at nødvendiggøre påbud, forbud eller politianmeldelse, skal en dyrlæge konsulteres. Det beror på en konkret vurdering om konsultationen med dyrlægen kan ske telefonisk evt. suppleret med billed- eller videodokumentation eller dyrlægen skal møde fysisk op på stedet.

Det pointeres, at denne vejledning ikke kan stå alene, den skal ses i sammenhæng med lovgivningen på området og [Fødevarestyrelsens generelle kontrolvejledning](#). Bemærk at det særligt er kapitel 13 samt bilag 2 og bilag 13 i den generelle kontrolvejledning, der er relevant i forhold til besætningskontroller.

2. Formål

Formålet med kontrollen af dyrevelfærd i grisebesætninger er, at kontrollere om besætningsejere/ansvarlige lever op til lovgivningen omkring velfærdsbestemmelser ved hold af grise.

3. Retsgrundlag

Nedenstående lovgivning kontrolleres, når der foretages velfærdsbesøg i grisebesætninger. I tilfælde af kampagnekontrol kan der være tale om, at kun dele af nedenstående lovgivning skal kontrolleres. Der bliver i så fald taget stilling til kontrollens omfang fra kampagne til kampagne.

Husk at være opmærksom på om der er foretaget senere ændringer i de pågældende lovbekendtgørelser/bekendtgørelser.

- Lovbekendtgørelse nr. 1597 af 8. juli 2021 om dyrevelfærd (dyrevelfærdsloven)
- Bekendtgørelse nr. 1742 af 2. december 2020 om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise
- Rådet forordning (EF) Nr. 1099/2009 af 24. september 2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet.

- Bekendtgørelse nr. 1228 af 19. november 2019 om dyreejeres anvendelse af lægemidler til dyr
- Bekendtgørelse nr. 650 af 31. maj 2018 om uddannelseskraft for den besætningsansvarlige for landbrugsmæssigt hold af svin, malkekvæg og æglæggende høner

3.1 Overtrædelsers karakter (alvorsgrad)

I vurderingen af alvoren af overtrædelser af dyreværnsbestemmelser sondres imellem følgende¹:

- 1) Væsentlig ulempe
- 2) Uforsvarlig behandling
- 3) Grovere uforsvarlig behandling
- 4) Mishandling

Neden for gives eksempler der efter Fødevarestyrelsens vurdering kan bruges ved sondringen mellem ovenstående fire grupper:

- **Væsentlig ulempe** er forhold, der ikke kan betegnes som uforsvarlige, men som er til ulempe for dyrenes velfærd. Eksempelvis stilles der i loven krav om, at udstyr til fodring og vanding skal være udført og anbragt på en sådan måde, at der er mindst mulig risiko for forurening af foder og vand. I situationer, hvor denne bestemmelse ikke er opfyldt, vil der som udgangspunkt være tale om, at forholdet vurderes som væsentlig ulempe.
- **Uforsvarlig behandling** af dyr. Som eksempel kan nævnes, tilfælde hvor sygestier ikke er indrettet korrekt. Eksempelvis så syge dyr opstaldes uden blødt underlag eller uden mulighed for at regulere deres kropstemperatur.
- **Grovere uforsvarlig behandling** af dyr. Som eksempel kan nævnes et dyr med en smertefuld kronisk lidelse, der ikke er i sygesti, behandlet, ikke tilset af en dyrlæge eller aflivet i tide.

¹ §§§ 2, 58 og 60 i dyrevelfærdsloven,

- **Mishandling** er endnu alvorligere end "grovere uforsvarlig behandling". Det kan f.eks. være tilfælde, hvor dyr er døde af sult og tørst pga. manglende pasning.

Se [Fødevarestyrelsens generelle kontrolvejledning](#) for vejledning om sanktionering.

4. Almindelige bestemmelser

Denne vejledning er en beskrivelse af, hvorledes kontrollen med grisevelfærd gennemføres, men indeholder ikke en udtømmende beskrivelse af reglerne på området. Før kontrollen påbegyndes, er det derfor nødvendigt nøje at gennemgå regelgrundlaget.

Ved tilrettelæggelsen af kontrol i en besætning skal den tilsynsførende være opmærksom på, om besætningen er udtaget til anden kontrol. Hvis dette er tilfældet, skal der så vidt muligt gennemføres kontrol af alle regelsæt eller ordninger ved ét og samme kontrolbesøg.

Der benyttes i lovgivningen forskellige betegnelser for de enkelte grupper af grise. Disse betegnelser er ikke altid de samme, som traditionelt bruges. Se bilag 1 for definitioner.

4.1 Forberedelse til kontrolbesøget

Besøget forberedes med opslag i relevante databaser for information om besætningens status og information om tidligere besøg og/eller sanktioner fra tidligere besøg, fra samlestalde eller slagterier i forhold til dyr fra besætningen. Her kan med fordel benyttes link til [tilsynsforberedelsen](#) vedr. antal dyr og deres sundhedsstatus. Samt [besøgsforberedelsen](#) vedr. tidligere sanktioner.

Opmærksomheden henledes på, at enkelte besætninger kan være ophørt eller have fået ny ejer siden udpegningen.

Div. telefonnumre medtages. Der kan ofte være en del mobiltelefonnumre tilknyttet en besætning.

4.2 Besøgsregler

Specifikt for grisebesætninger bør der i muligt omfang tages højde for de enkelte besætningers besøgsregler. Det er vigtigt, at den tilsynsførende efterkommer de krav, der stilles vedrørende beklædning og besøgsregler. I enkelte besætninger kan den tilsynsførende blive anmodet om at tage et bad inden kontrollen påbegyndes. Dette krav bør efterkommes, medmindre der tilbydes urimelige forhold til dette. For grisebesætninger med speciel status henvises til

www.spf-sus.dk. Under hensyntagen til den enkelte besætnings sundhedsstatus er det muligt at planlægge en besøgsrækkefølge, så flere besætninger kan besøges samme dag.

Der henvises i øvrigt til "[Vejledning om smittebeskyttelse ved besætningsbesøg](#)"

4.3 Besøgets indledning

Kontrolbesøgene skal foretages uanmeldt. Oftest vil der være personale tilstede, når der er tale om sobesætninger eller store slagtegrisebesætninger, så den tilsynsførende skal lægge et vist pres på besætningsejeren eller dennes repræsentant for at gennemføre kontrolbesøget, også selv om denne ikke er til stede. Principielle spørgsmål til produktionen kan så gennemføres senere. Det vigtige er, at besætningen bliver gennemgået på besøgsdagen, når en myndig person træffes på stedet.

Hvis der aflægges mere end to forgæves besøg, kan besøget varsles, men kontrollen skal i så fald gennemføres inden for 48 timer efter, at den er varslet.

Der skal medbringes følgende:

- Lovgivning (love og bekendtgørelser)
- Retssikkerhedsblanket (udleveres ved ankomst)
- Tjekliste
- Kontrolrapport
- Overtrækstøj og engangstøvleovertræk (ofte benyttes besætningens eget tøj/fodtøj),
- Andet relevant udstyr som f.eks. kamera, tommestok/målebånd/lasermåler, indpakningsgrej, lysmåler, støjmåler, gasmåler m.m.

Det er dog ikke nødvendigvis det hele, der tages med ind i besætningen.

4.4 Besøgets gennemførelse

Mange grisebesætninger er store og specielt i sobesætninger kan det være vanskeligt at holde styr på de forskellige staldafsnit. Besætningsejeren eller dennes repræsentant skal kunne redegøre for, hvornår de forskellige staldafsnit er taget i brug af hensyn til overgangsperioderne. Dette kan f.eks. gøres ved at udfærdige en skitse over staldafsnittene med angivelse af, hvornår staldafsnittene er taget i brug. Bemærk at det i forhold til kravet om løsgående søer i løbe- og kontrolafdelingen kan være afgørende for ikrafttrædelse af kravet, hvornår der er ansøgt om/givet en miljøgodkendelse.

Kontrollen udføres som en stikprøvebaseret helhedsorienteret kontrol. Det betyder, at der ved konstaterede overtrædelser skal foretages en konkret helhedsvurdering, således at

enkeltstående fejl af mindre alvorlig karakter ikke nødvendigvis sanktioneres. Ved besætningskontrollen foretages en gennemgang af hele besætningen, dvs. alle staldafsnit og eventuelle udearealer med dyr besigtiges. Dette betyder ikke nødvendigvis, at der skal foretages kontrol af samtlige dyr. Den tilsynsførende skal gå igennem besætningen og stikprøvevis udvælge stier, staldafsnit og bokse til yderligere kontrol. En undtagelse herfra er kontrol med hygiejneregler, hvor alle gældende hygiejneregler og smittebeskyttelsesregler i tjeklisten skal kontrolleres ved ordinære kontrolbesøg i grisebesætninger. Denne kontrol skal dokumenteres under lovgivningsområdet "hygiejne" i kontrolrapporten.

Som støtte for den helhedsorienterede kontrol skal [tjeklistens](#) oversigtsside anvendes, herved sikres, at alle relevante lovgivningsområder kontrolleres. Det er ikke nødvendigt at få alle dyr til at rejse sig op, men hvis dyr er opmærket (spray eller kridt) f.eks. i forbindelse med en behandling, skal disse dyr tilses nøjere f.eks. ved, at den tilsynsførende går ind i stien og ser dyret i bevægelse. Dette gælder også, hvis en gris "putter" sig i et hjørne eller på anden måde adskiller sig fra de øvrige. Speciel opmærksomhed skal tillægges dyr i sygestier, hvor alle dyr skal ses i bevægelse. Ejer eller dennes repræsentant kan anmodes om at gå ind i stier og få grise til at rejse sig op.

Den foretrukne rækkefølge for gennemgang af en sobesætning er: Farestalde - smågrisestald - løbe/kontrolafdeling - drægtighedsstald - slagtegrisestald. Den foretrukne rækkefølge for gennemgang af en slagtegrisebesætning er: Yngste dyr først og afslutte med de ældste. Det er dog Besætningsejeren/ den besætningsansvarlige, der afgør rækkefølgen.

Undervejs ved besætningsgennemgangen benyttes [tjeklisten](#) som et hjælperedskab samtidig med, at den tilsynsførende er i dialog med besætningsejer eller dennes repræsentant. Det er hensigtsmæssigt, at danne sig et overblik over forholdene i staldafsnittet inden evt. fejl og mangler påpeges, idet den gode dialog derved opretholdes. Det er endvidere formålstjenligt med ekstra skrivepapir, hvis det viser sig, at mange kontrolpunkter er overtrådt.

Ved brug af tjeklistens forside kan man danne sig et overblik over forholdene i besætningen, og kun i tilfælde, hvor der ses tegn på overtrædelser, går man i detaljen med de enkelte tjeklistepunkter.

Optegnelser over døde dyr og medicinsk behandling kan kontrolleres enten ved besøgets start eller mere hensigtsmæssigt ved staldgennemgangens afslutning. Endvidere skal aflivningsproceduren kontrolleres efter staldgennemgangen ved at bese evt. aflivede dyr på pladsen for afhentning af døde dyr.

Det er vigtigt, at alle konstaterede forhold dokumenteres, og at det af bemærkninger på kontrolrapporten nøje fremgår, hvad der er observeret og hvilke staldafsnit etc. der er

gennemgået under besøget. Det er ligeledes vigtigt at det noteres i kontrolrapporten, hvis der ydes konkret eller generel vejledning om et forhold.

I tilfælde hvor en overtrædelse ud fra en konkret vurdering betragtes som så bagatelagtig, at sanktionering bør undlades, noteres forholdet som en bagatelagtig overtrædelse på kontrolrapporten og evt. vejledning der ydes i tilknytning til konstateringen af den bagatelagtige overtrædelse dokumenteres på kontrolrapporten. Se bilag 2 i den generelle kontrolvejledning.

Når der konstateres overtrædelser skal kontrollen anvende de sanktioner, som skønnes nødvendige for at sikre, at reglerne overholdes. Ved vurderingen af den rette sanktion skal der tages hensyn til alle omstændigheder i den konkrete sag, herunder eksempelvis overtrædelsens art, omfang, grovhed og alvor, om virksomheden tidligere har overtrådt reglerne og forholdene i øvrigt i virksomheden. Der henvises til kapitel 13 i Fødevarestyrelsens generelle kontrolvejledning.

4.5 Afslutning på kontrolbesøget

Kontrolbesøget dokumenteres i DIKO, kontrolrapport udskrives herfra, og besøget afsluttes med udlevering af kontrolrapporten til den ansvarlige for besætningen eller dennes repræsentant. Dokumentation af kontrollen skal ske efter gældende vejledning, herunder [bilag 11C](#) i kontrolvejledningen om dokumentation af kontrol på veterinærområdet. Det skal af dokumentationen fremgå, hvad der er observeret og gennemgået under besøget. Se endvidere [vejledning om registrering i DIKO](#) for udfyldelse af specifikke felter.

5. Tolkning af love og bekendtgørelser samt bemærkninger hertil

I de følgende afsnit vil udvalgte emneområder og tilhørende regler, som erfaringsmæssigt giver fortolkningsproblemer, blive gennemgået. De beskrevne forhold og vurderingen heraf er ikke en udtømmende beskrivelse af forhold i grisebesætninger, men eksempler på forhold og vurderinger. Vurderingen af de under et kontrolbesøg konstaterede forhold beror på en konkret faglig vurdering i hvert enkelt tilfælde. Det bemærkes, at der er tale om Fødevarestyrelsens fortolkninger, og at den endelige afgørelse henhører under domstolene.

5.1 Opstaldning

5.1.1 Indretning af stalden

De materialer, der anvendes til opførelse af rum, hvor grise holdes, navnlig til konstruktion af bokse samt udstyr, som grisene kan komme i kontakt med, må ikke være skadelige for grisene, herunder med skarpe kanter eller fremspring, der kan påføre grisene skade². Materialerne skal kunne rengøres og desinficeres effektivt.

Et klassisk eksempel på overtrædelse af ovenstående er defekt spaltegulv, gennemtæret jerninventar eller defekte/utilpassede farebøjler.

Forholdet vurderes i forhold til, om dyrene har skader, som følge af det defekte inventar.

Hvis defekt inventar konstateres, men der ikke kan konstateres skader på dyrene, vil der som udgangspunkt være her tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling, afhængig af hvor defekt inventaret er, og hvor stor risikoen er for, at dyrerne kommer til skade.

² § 12, stk.2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

Foto 5.1.1: Defekt jernspaltegulv tv. og defekt betonspaltegulv th.

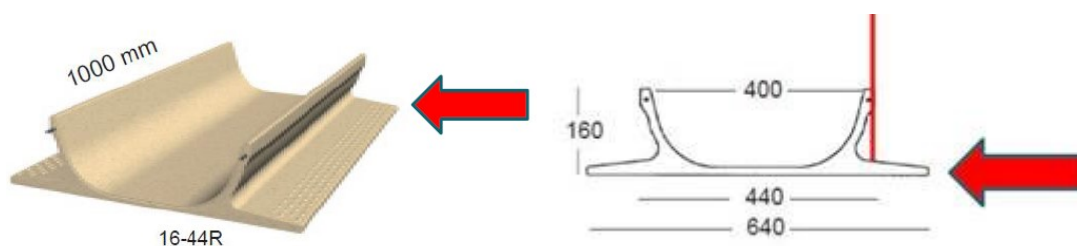
Hvis der ses væsentlige skader på dyrene, som følge af det defekte inventar, vil der som udgangspunkt være tale om grovere uforsvarlig behandling.

5.1.2 Arealkrav, krav til gulve, flokopstaldning m.v.

Minimumsarealkrav samt krav til gulve ved hold af grise findes i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise § 34, § 61, stk. 1, § 63, § 65 stk. 1 og 2, § 66, § 67, § 71 og § 87.

I de bestemmelser, hvor der tale om frit tilgængeligt areal, skal inventaret i stien ikke medindregnes, når stiers frit tilgængelige areal opmåles. F.eks. skal krybber, fodertrug og lignende, herunder arealet under en ophængt krybbe fratrækkes dyrenes frit tilgængelige areal. Opmåling sker fra indvendig side af stiadskillelser.

Hvis der i forbindelse med foderkrybben er en fast bund, som er tæt på gulvniveau, er det Fødevarestyrelsens vurdering, at den del af foderkrybben, som er til højre for den lodrette røde streg (gælder tilsvarende i venstre side), kan indgå i stiens frit tilgængelige gulvareal. Se nedenstående figur 5.1.1.

Figur 5.1.1

5.1.2.1 *Smågrise, avls- og slagtegrise*

I stier til smågrise, avls- og slagtegrise skal mindst $\frac{1}{3}$ af det til enhver tid gældende minimumsarealkrav være fast eller drænet³ gulv eller en kombination heraf⁴. Smågrise skal fra fravænning, og til de er mindst 10 uger gamle, holdes i stier, hvor mindst $\frac{1}{2}$ af det til enhver tid gældende minimumsarealkrav skal være fast eller drænet gulv eller en kombination heraf. Dette gælder dog ikke, hvis grisene går i samme sti fra fravænning til slagting (FRATS-stier)⁵.

Formålene med kravet om fast/drænet gulv til smågrise, avls- og slagtegrise er blandt andet:

- at skabe bedre liggekomfort,
- at kunne tildele dyrene halm eller andet materiale, der kan tilgodese deres behov for at rode og undersøge, og
- at give dyrene bedre mulighed for at regulere deres kropstemperatur.

For at opfylde disse formål er det Fødevarestyrelsens vurdering, at arealet, med det faste/drænete gulv, som udgangspunkt bør være sammenhængende. Det er dog muligt, at der kan være enkelte tilfælde, f.eks. med to større arealer, hvor det vurderes af den tilsynsførende, at udformningen opfylder formålene. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at et vilkårligt opdelt gulvareal, herunder i flere mindre dele, ikke lever op til bestemmelsens intensión.

For smågrise, avls- og slagtegrise, der opdrættes i flok, skal grisene holdes i stabile flokke og blandes så lidt som muligt⁶. Kravet gælder indtil dyrene slagtes eller indsættes i løbeafdeling eller indtil de tages fra til avlsbrug (jf. definitionerne i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise).

5.1.2.2 *Løsdriftssystemer til søer og gylte*

Minimumskrav til det totale areal og til arealet med fast eller drænet gulv til drægtige søer og gylte, som holdes i løsdriftssystemer findes i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise §§ 65 stk. 1 og 2 samt 67 stk. 2. Ifølge § 67, stk. 2 skal mindst 1,3 m² pr. so og 0,95 m² pr. gylt være sammenhængende areal med fast eller drænet gulv.

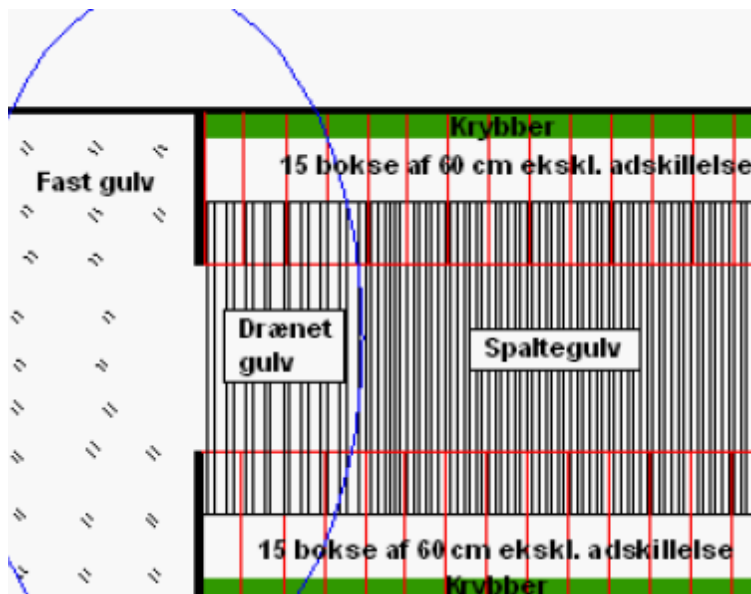
³ Drænet gulv er et gulv med små huller eller langsgående åbninger, hvor væde kan drænes fra, og hvorpå der kan tildeles strøelse. Det fremgår af § 2, nr. 12 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise, at definitionen på et drænet gulv er et gulv med maks. 10 pct. åbningsareal.

⁴ § 71, stk.1, i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵ § 71, stk.2, i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁶ § 35 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

Formålet med kravet om et fast eller drænet gulv er, at give dyrene et liggeareal, der er mere behageligt end et spaltegulv. Det faste/drænede gulv skal derfor have en udformning og størrelse så dyrene kan ligge på det. På figur 5.1 er angivet den del af det faste/drænede gulv, der efter Fødevarestyrelsens vurdering kan regnes som sammenhængende angivet med en cirkel. Hvis der i ædeboksene er fast eller drænet gulv i hele boksens længde sådan, at det kan udgøre et liggeareal for dyrene, kan det regnes med i det sammenhængende areal, men det indebærer samtidig, at der skal strøs i boksene.

Figur 5.1 Løsdriftssystem med drægtighedsstalde til løsgående drægtige søer med én æde-/hvileboks pr. sø.

Kravet om sammenhængende fast / drænet gulv udelukker ikke, at der i systemer til større flokke af drægtige søer og gylte er et areal med spalter mellem to sammenhængende arealer med fast / drænet gulv.

3 meter regel

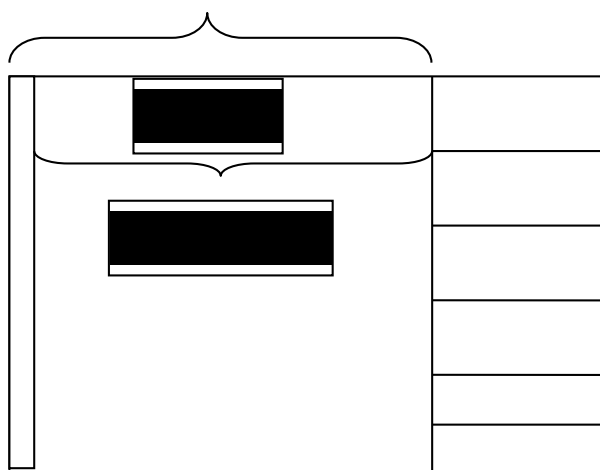
Den enkelte sti må ikke på noget sted i løsdriftssystemer være smallere end 3 meter. Dog kan gylte, der inden løbning holdes i grupper på færre end 6 grise, holdes i løsdriftssystemer med stier, der ikke på noget sted er smallere end 2,4 meter. Tilsvarende gælder for gylte, der fra løbning og indtil 7 dage før forventet faring holdes i grupper på færre end seks gylte.⁷

⁷ §65 stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

Udgangspunktet for 3 meter reglen er, at uanset hvor i stien, der måles, må denne ikke være smallere end 3 meter. Hensigten med reglen er, jf. lovbemærkninger til §6, stk. 3 i Bekendtgørelse af lov om indendørs hold af gylte, goldsøer og drægtige søer, hvormed kravet blev indført, at sikre dyrene mulighed for at bevæge sig relativt ubesværet rundt forbi hinanden og minimere risikoen for, at en dominerende so eller gylt forhindrer svagere dyr i at bevæge sig rundt i en sti og eventuelt flygte fra aggressioner.

Der kan være tilfælde, hvor kravet om 3 meter ikke nødvendigvis er gældende.

I forbindelse med, at overgangsperioden for kravet om opstaldning drægtige søer og gylte senest fire uger efter løbning udløb i 2013, var der i visse renoveringssituationer problemer med at opfylde 3-meter reglen. I sådanne situationer kan der være mindre end 3 meter fra kanten af en lav krybbe til modsatte væg, når der måles i gulvhøjde. Dog vil der være 3 meter, når der måles lige over krybben.

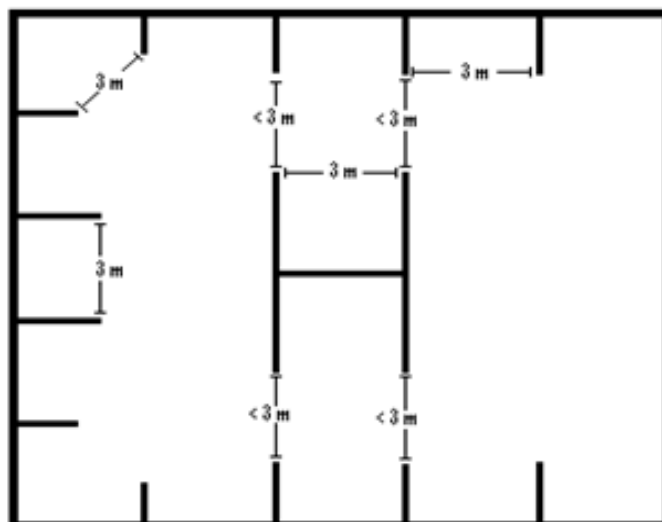

Figur 5.2. Eksempel på et system med mindre end 3 meter fra kanten af krybben til modsatte væg i gulvhøjde, men 3 meter når der måles lige over krybben.

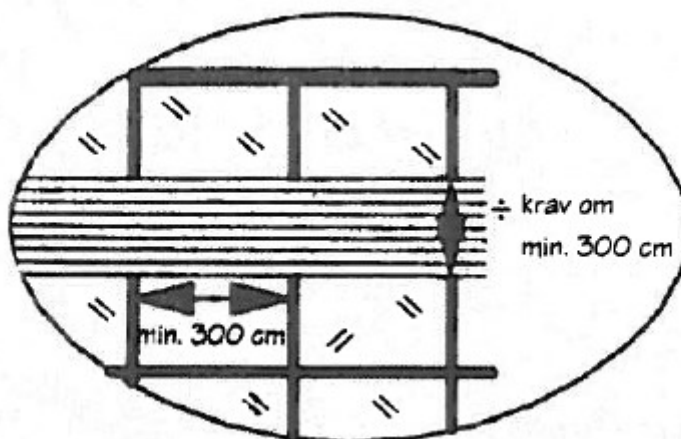
Her er det efter Fødevarestyrelsens vurdering tilladt at medregne disse arealer under forudsætning af, at dyrene ikke kan komme til skade på krybben.

Desuden kan der være situationer, især ved ombygning af ældre stalde, hvor der er behov for at indsætte eller bibeholde en stolpe til understøttelse af bærende konstruktioner.

På figur 5.3 er vist et eksempel på en stor sti, der er opdelt i mindre lejearealer. Her skal der ikke nødvendigvis være 3 meter mellem to over for hinanden stående adskillelser, da en dominerende so ikke ville kunne forhindre en anden so i at komme ud fra en hvileboks.

Figur 5.3 viser et system, hvor arealet er indrettet med liggevægge som opdeler stalden i mindre afdelinger.

Figur 5.4 viser et system med redekasser. Kravet om 3 m gælder for det enkelte liggeareal/redekasse.

I visse systemer kan der være en gang bag ædeboksene, hvor søerne kun lukkes ud i forbindelse med fodring, som kan være smallere end 3 meter., idet dette område ikke anses for at være en del af den sti hvor dyrene opholder sig.

For nyere systemer med lave liggevægge, jf. nedenstående billede, er der typisk flere meter liggevæg end i ældre systemer. Dette er en fordel for søerne, idet dyrene gerne vil ligge op ad en væg, men som også betyder, at der nogle steder evt. ikke er 3 meter. De lave vægge gør tilsyn med dyrene lettere. Endvidere er liggevæggene så lave, at søerne kan springe over dem og dermed undgå eventuelle aggressioner fra andre dyr. Fødevarestyrelsen vurderer derfor, at disse systemer harmonerer med hensigten bag bestemmelserne. Vurderingen er dog under forudsætning af, at der ikke ses skader på søerne.

Foto 5.1.2: Søer i løsdrift med lave liggevægge.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at en lav liggevæg er mellem 35-50 cm.

5.1.2.3 *Enkeltdyrsbokse, individuelle stier og aflastningsstier*

Søer skal fra fravæning og indtil 4 uger efter løbning være løsgående i løsdriftssystemer i større eller mindre grupper⁸. Tilsvarende gælder for gylte fra indsættelse i stald eller staldafsnit med henblik på løbning og indtil 4 uger efter løbning. Reglerne finder først anvendelse fra 1. januar 2035 i bygninger taget i brug før 1. januar 2015, og som ikke har undergået væsentlig ombygning⁹. Indtil da må drægtige søer og gylte i de første 4 uger efter løbning holdes i enkeltdyrsbokse, hvor de skal have mindst 90 cm fast gulv målt fra krybbens bagkant¹⁰.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at kravet om 90 cm fast gulv målt fra krybbens bagkant godt kan opfyldes ved, at der lægges en gummimåtte i boksene. Da der for drægtige søer og gylte i bokse kun er tale om fast gulv og ikke drænet gulv, må måtten dog ikke være med store huller til dræning. Dyrene skal til enhver tid kunne lægge sig samt hvile og rejse sig uden besvær.

Der opstilles krav til minimumsareal (herunder at dyrene skal kunne vende sig) og gulv i individuelle stier og aflastningsstier¹¹. Kravet om, at dyrene skal kunne vende sig kan fraviges, hvis det er veterinært begrundet. Det vil sige, at en dyrlæge ud fra en klar og konkret

⁸ § 64 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁹ § 86 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

¹⁰ § 87, stk.1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

¹¹ § 67, stk.1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

veterinærfaglig begrundelse for det enkelte dyrs vedkommende skal have rådgivet om, at dyret ikke skal kunne vende sig. Det antages derfor, at undtagelsen kun finder anvendelse i mindre omfang.

5.1.2.5 Orner

Arealkravet for en voksen orne er et frit gulvareal på mindst 6 m². Hvis stien anvendes til naturlig bedækning, skal det frie gulvareal være på mindst 10 m².¹²

I gældende lovgivning er der ikke specifikt taget højde for en situation, hvor flere orner holdes i samme sti.

Arealkrav til søer, som huses sammen, udgøres af et minimumsareal for de første 4 søer, hvorefter der skal tillægges et minimumsareal per efterfølgende so. EU lovgivning¹³ åbner ikke mulighed for at tillægge et minimumsareal per efterfølgende orne. På den baggrund er det Fødevarestyrelsens vurdering, at arealkravet på 6 m² gælder per orne. Således gælder det, at hvis 2 orner holdes i samme sti, skal stiens frie gulvareal være minimum 6 m² + 6 m² = 12 m². Forhold hvor disse arealkrav overtrædes, vil efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel betragtes som væsentlig ulempe.

I nogle besætninger anvendes en ornestimuleringsvogn eller – sti, der indebærer, at en orne holdes på et begrænset område i forbindelse med brunstkontrol eller for stimulering af søer i forbindelse med inseminering. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at ovennævnte arealkrav ikke finder anvendelse i disse situationer, forudsat ornens ophold i vognen/stien er så kort, at det ikke får karakter af opstaldning.

Unge orner, der forventes at skulle bruges i avlen, skal opholde sig i isolationsstald, inden de indsættes på ornestation. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at imens ornerne opholder sig i isolationsstald, kan de kategoriseres som avls- og slagtegrise. Som avls- og slagtegrise er dyrene omfattet af reglerne, i § 34 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise for så vidt angår arealkrav. Efter indsættelse på ornestation er dyrene omfattet af reglerne om særlige bestemmelser for orner¹⁴.

For orner, der anvendes til avlsbrug eller i besætningen til stimulering, er der ikke, krav om delvist fast eller drænet gulv og heller ikke krav om overbrusning.

¹² § 63 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

¹³ Rådets direktiv 2008/120/EF af 18.december 2008 om fastsættelse af mindstekrav med hensyn til beskyttelse af svin (kodificeret udgave)

¹⁴ § 25 og § 63 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

5.1.2.6 Overbelægning

Der er ingen gyldig grund til overbelægning i stier heller ikke, hvis der er tale om slagteristrejker eller lignende. Alt afhængig af overbelægningens størrelse og dyrenes almenbefindende på den plads de har, kan der være tale om væsentlig ulempe – uforsvarlig behandling - grovere uforsvarlig behandling af dyr.

Foto 5.1.3: Massiv overbelægning i slagtegrisesti med deraf følgende adfærdsproblemer såsom øre- og halebid.

For situationen på foto 5.1.3 vil der som udgangspunkt være tale om uforsvarlig behandling.

Eksempel fra det Veterinære Sundhedsråds Årsberetning, 2013: En smågrisesti med en overbelægning på ca. 19 pct. Grisene fremstod utrivelige og syge. Der var tegn på diarreproblemer. Stierne fremstod tilsølede, og dyrene var beskidte, idet ikke alle grise kunne finde tørre og rene lejer. Dette forhold er af Rådet karakteriseret som uforsvarlig behandling af dyr.

5.1.2.7 Farestier

Alle pattegrise skal kunne hvile samtidig på fast gulv, på en måtte eller på et strøet leje¹⁵. Arealet skal være adskilt fra soen. Kravet giver i nogle staldsystemer problemer, idet pattegrisekuldene efterhånden har en betragtelig størrelse samtidig med, at fravænningsvægten ofte kan ligge på 7 – 9 kg pr. gris.

¹⁵ § 31 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Hvis det vurderes, at grise er nødt til at ligge på spaltearealet eller uden for varmekilden pga. pladmangel, er der efter Fødevarestyrelsens vurdering, som hovedregel tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling afhængig af, om der kan ses tegn på, at dyrene har lidt overlast.

Foto 5.1.4: Det faste gulvareal til pattegrisene er ikke stort nok til, at samtlige grise kan hvile der samtidig. Vedr. grisene på billedet er der 14 dage, til de skal fravænnnes, hvilket vil forværre tilstanden.

For gulve i farestier gælder, at de skal være udformet, konstrueret og vedligeholdt således, at grise, der står eller ligger på dem ikke kommer til skade eller udsættes for lidelse¹⁶. Nogle typer af farestalde er forsynet med et antal "huller" bag soen for at lette fjernelse af gødning og dermed tilgodese hygiejnen i stien. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at den pågældende konstruktion som udgangspunkt ikke kan siges at være i strid med gældende lovgivning. Det er dog en forudsætning, at der ikke konstateres skader på pattegrisene, der kan henføres til "hullerne". Det er endvidere en forudsætning, at "hullerne" er dækket under og umiddelbart efter faring, enten ved propper eller ved, at baglågen er skubbet ind over.

¹⁶ § 61 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

Foto 5.1.5 Faresti med "huller"

5.1.3 Søer og Gylte – krav om løsdrift

Søer og gylte skal senest 4 uger efter løbning og indtil 7 dage før forventet faring være løsgående i løsdriftssystemer i større eller mindre grupper (løsdrift i drægtighedsstalden)¹⁷.

Søer skal ligeledes fra fravænning og indtil 4 uger efter løbning være løsgående i løsdriftssystemer i større eller mindre grupper. Tilsvarende gælder for gylte fra indsættelse i stald eller staldafsnit med henblik på løbning og indtil 4 uger efter løbning (løsdrift i løbe- og kontrolafdelingen). Goldsøer kan i den egentlige brunstperiode opstaldes i individuelle stier eller enkeltdyrsbokse i højst 3 dage, såfremt det vurderes, at dyret på grund af sin adfærd kan skade sig selv eller andre dyr.¹⁸

I begge ovenfor nævnte perioder (§ 64, stk. 1 og 2) kan enkelte dyr, som er aggressive, er blevet angrebet af andre grise eller er syge eller skadede, dog opstaldes midlertidigt i individuelle stier eller aflastningsstier.

Kravet om løsdrift i løbe- og kontrolafdelingen, finder først anvendelse fra den 1. januar 2035 for bygninger, der er taget i brug før 1. januar 2015. Dog gælder, at hvis bygningerne undergår en større ombygning¹⁹, vil de være omfattet af de nye krav. Der er dog undtagelser i

¹⁷ § 64, stk.2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

¹⁸ § 64, stk.1, i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

¹⁹ Ved afgørelsen af hvorvidt der er tale om en større ombygning, vil der blive lagt vægt på, om ombygningen forudsætter, at der skal indhentes en tilladelse eller godkendelse, jf. lov om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug og lov om miljøbeskyttelse. Hvis ombygninger, herunder tilbygninger, udføres på baggrund af en tilladelse eller godkendelse, vil der være tale om en større ombygning. I andre situationer vil det blive tillagt vægt, om alle dyr i forbindelse med et byggeri naturligt vil skulle tages ud af en bygning eller den del af en bygning, der udgøres af løbe- og

de tilfælde, hvor der er givet/søgt om tilladelse eller godkendelse efter miljøreglerne inden januar 2015.²⁰

Hvis der i et løsdriftssystem konstateres, at dyrene flyttes i løsdrift senere end 4 uger efter løbning, vil der som udgangspunkt være tale om væsentlig ulempe. Dog bør der i vurderingen lægges vægt på, hvor meget senere der er tale om. Flyttes dyrene meget sent, kan der afhængig af den konkrete situation, blive tale om uforsvarlig behandling. Der kan også være tale om situationer, hvor dyrene ikke flyttes til løsdrift f.eks. fordi der ikke er plads i løsdriften. I en sådan situation vil der som udgangspunkt være tale om uforsvarlig behandling.

Det bør indgå i vurderingen af den konkrete situation, at løsdrift anses for en væsentlig forbedring af dyrenes velfærd, idet løsdrift i højere grad end boksopstaldning tilgodeser dyrenes adfærdsmæssige behov. Den velfærdsmæssigt negative effekt vil derfor øges jo længere dyrene holdes i boks. For det enkelte dyr er det uden betydning, om en for sen eller manglende flytning til løsdrift gælder det pågældende dyr eller flere dyr. Uanset dette bør det vurderes som en skærpende omstændighed, hvis en for sen eller manglende flytning omfatter mange dyr.

Hvis der i et løsdriftssystem konstateres, at dyrene flyttes i løsdrift senere end 4 uger efter løbning, vil der som udgangspunkt være tale om væsentlig ulempe. Dog bør der i vurderingen lægges vægt på, hvor meget senere der er tale om.

Drægtige søer og gylte skal indsættes i farestier tidligst syv dage før forventet faring²¹ og senest tre dage før forventet faring²². Man må således ikke sætte i faresti tidligere end 7 dage før forventet faring, men gerne senere. Det samme gælder kravet om indsættelse i faresti senest 3 dage før forventet faring; de må gerne indsættes tidligere, men ikke senere. Dermed er der fleksibilitet i forhold til, hvornår drægtige søer og gylte flyttes til faresti.

Hvis det under kontrollen konstateres, at en so har faret i drægtighedsstalden, og det på so-kortet kan konstateres, at soens termin passede med faringstidspunktet, vurderes forholdet ud fra den pågældende situation. Hvis der f.eks. er andre søer, der æder pattegrisene eller andre søer der forstyrrer den fødende/diegivende so, vil der som udgangspunkt være tale om grovere uforsvarlig behandling. Hvis der ikke er tegn på synlig overlast af den

kontrolafdelingen, og derpå genindsættes ved byggeriets afslutning. I sådanne tilfælde vil der også være tale om en større ombygning.

²⁰ § 86 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

²¹ § 64 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

²² § 69 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

farende/diegivende so og dens afkom, vil der som udgangspunkt være tale om uforsvarlig behandling.

5.1.4 Opbinding af grise

Det har siden januar 2006 været forbudt at opbinde grise²³. Hvis det konstateres, at grise holdes opbundne i en besætningen og der konstateres skader på dyrene som følge af opbindingen, er der efter Fødevarestyrelsens vurdering, på grund af den lange periode forbuddet har været gældende, som hovedregel tale om grovere uforsvarlig behandling. Hvis der ikke kan konstateres skader på dyrene, er der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om uforsvarlig behandling af dyrene.

5.1.5 Rejse og lægge sig

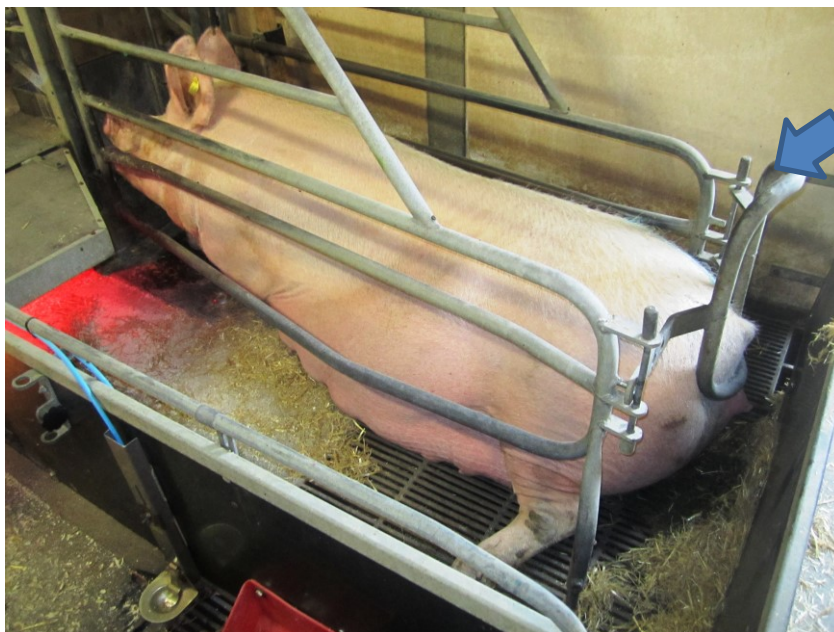
Enhver gris skal kunne lægge sig, samt hvile og rejse sig uden besvær²⁴. Søer er gennem årene blevet større (ca. 10 pct. længere og bredere og næsten 30 pct. tungere). Dette har medført pladsproblemer især i nogle af de ældre stalde med enkeltbokssystemer (se billeder). Søerne "tager boksen på", de klemmes af inventaret og må ofte ligge med hovedet oppe i krybben. De for små bokse kan medføre trykninger på ryg, ved skeden og på lemmerne. Dyrene skal kæmpe for at komme op og stå, eller når de vil lægge sig. Deres normale lægge-rejse sig mønster kan ikke finde sted. Problemet kan ses både i farestalden og i løbeafdeling og i kontrolafdelingen, hvor gylte og søer holdes i bokse i de første fire uger efter løbning.

²³ § 7 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

²⁴ § 11, stk.1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Foto 5.1.6: Søer i løbeafdeling opstaldet i for små bokse. Dyrene er klemt af inventaret og må ligge med hovedet i krybben.

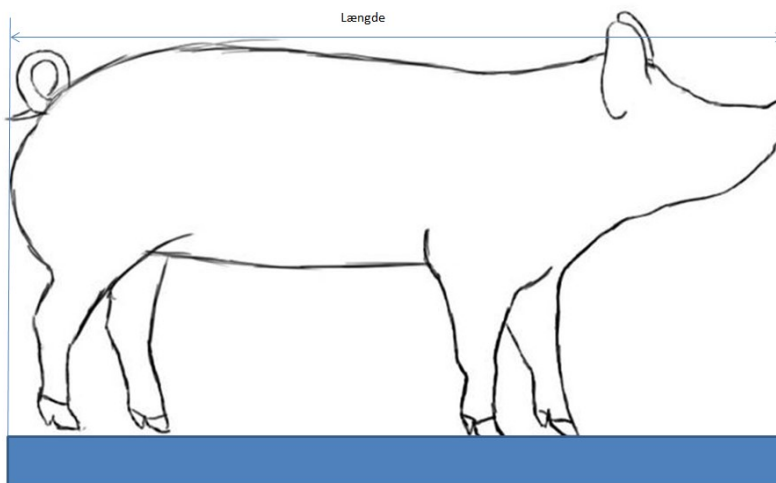
Bagerste pkt. indvendig på farebøjlen. Anvendes ved opmåling af boksen

Foto 5.1.7: En so i farestalden i en for lille fareboks. Soen er klemt af inventaret, og der er ikke plads til at ligge med hovedet på gulvet.

Såfremt søerne er længere end selve boksen er det efter Fødevarerstyrelsens vurdering ikke muligt for dyrene lægge sig, samt hvile og rejse sig uden besvær. Det er således en god ide, at opmåle om søerne i farestalden er længere end selve boksen.

Boksen måles fra krybbens bagkant til det bagerste punkt indvendig på farebøjlen (angivet med pil på foto 5.1.7).

Opmålingen af soen foretages fra tryne til bag på skinke.

Figur 5.5 illustration af opmåling af søer

Nedenstående fotos illustrerer hvordan opmålingen kan foretages.

Foto 5.1.8: En tommestok eller et målebånd benyttes – føres frem til trynen og klemmes mod soens skulder. Derefter kører man hånden ned ad soens ryg eller sider – så kan længden fås.

Sandsynligheden for at finde søer, der er for store til boksen er størst for de ældre søer. Fokus bør derfor være på søer fra 3-4. læg eller ældre.

I lovgivningen er der ikke angivet specifikke krav til dimensionerne på farebøjlerne. Det gælder ligeledes for dimensionerne af bokse i løbe/kontrolafdelingen. Det er derfor nødvendigt at foretage en skønsmæssig vurdering af, om lovgivningens krav er overholdt.

I farestalde, hvor farebokse justeres ind før forventet faring, bør der sættes fokus på om boksen justeres ud igen på dag 3 – 5 efter faring, når pattegrisene er mobile og primært opholder sig i pattegrisehulen.

Der er efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling hvis: dyr er for store i forhold til boksen, der er ingen synlige skader på dyrene, men inventaraftryk kan ses, når søerne rejser sig og søerne har noget besvær med at rejse og lægge sig. Der er efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om uforsvarlig til grovere uforsvarlig behandling hvis: dyr er klemt inde i for små bokse, med synlige skader som følge heraf, og er tvunget til at ligge med hovederne i krybben, og endepartiet er presset op ad inventaret.

5.1.6 Se og hør andre grise

Enhver gris skal kunne se andre grise med undtagelse af grise, der holdes isoleret på grund af sygdom eller tilskadekomst²⁵, eller søer og gylte i ugen før forventet faring²⁶.

Der er efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling, hvis der er tendens til, at dyr systematisk og jævnligt isoleres uden grund. Vurdering foretages i relation de isolerede dyrs adfærd.

5.1.7 Rent, veldrænet og tørt leje

Alle grise skal have adgang til et fysisk og temperaturmæssigt behageligt lejeareal, der er tilstrækkeligt drænet og rent, og som gør det muligt for alle dyr at ligge ned samtidig²⁷.

Grisenes liggeadfærd kan anvendes til at vurdere, om lejearealet er temperaturmæssigt behageligt. I normal hviletilstand vil grisene ligge i halvt sideleje. Hvis det er for koldt, eller hvis der er træk, vil grisene klumpe sig sammen og ligge i bugleje, dvs., at de trækker benene op under sig for at mindske kontakten til underlaget.

Grise vil søge at holde deres lejeareal og gødeareal adskilt. Grise, der holdes indendørs, bør derfor ikke være tilsølede, da det er et tegn på, at grise ikke har adgang til et behageligt lejeareal, eller at de har det for varmt. Hvis dyrene er tilsølede, bør årsagen afklares. Tilsølede dyr er et tegn på, at noget er galt med klimaet og/eller pasningen. Hvis temperaturen i stien er for høj, kan grise finde på at søle sig i gylle eller f.eks. ved træk i stien "vende denne om" således, at de gøder på det faste gulv med deraf følgende svineri. Der kan også være tale om gyllen står for højt i gyllesystemet, så kan denne flyde over og ud på gulvet.

Hvis dyrene er tvunget til at ligge i gylle, og der ingen andre muligheder er for dem for at finde tørt leje, er der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om uforsvarlig behandling grænsende til grovere uforsvarlig behandling.

²⁵ § 11, Stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

²⁶ § 28 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

²⁷ § 11, stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Foto 5.1.9: Eksempel på en sti med rene dyr og en sti med beskidte dyr i samme stald.

Foto 5.1.10: Søer i løsdriftsstald på dybstrøelse. Strøelsen er tør ind mod midten, men ude ved kanten er det rent mudder. Der er flydende væskespejl i hvile-ædeboksene til venstre.

5.1.8 Staldklima mm.

Det er et krav til staldklimaet, at luftcirkulation, støvindhold, temperatur, relativ luftfugtighed og koncentration af gasarter skal holdes på et niveau, som ikke er skadeligt for dyrene²⁸.

²⁸ § 60 i bekendtgørelse nr. 1742 af 30. november 2020 om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

De forskellige parametre, der indgår i vurderingen af et passende staldklima, vil variere over tid, bl.a. afhængig af udendørsklima, staldens størrelse, antal dyr i stalden og ventilationsforhold. Ofte vil det uden videre kunne vurderes, om staldklimaet er godt, eller om det modsatte gør sig gældende. I tvivlstilfælde kan det blive nødvendigt at foretage målinger til støtte for vurderingen af staldklimaet. Det vil især dreje sig om temperatur, gasarter og relativ luftfugtighed, jf. nedenfor.

5.1.8.1 Temperatur, herunder overbrusning

Når der skal foretages en vurdering af om de termiske forhold i stalden er tilfredsstillende, kan der som udgangspunkt for vurderingen foretages en måling af temperaturen i stalden. Den optimale temperatur afhænger i høj grad af grisenes alder/vægt, foderstyrke, gulvtype, herunder om der bruges strøelse. Vejledende temperaturintervaller i °C angives at være:

Pattegrise/smågrise 5 kg	32 – 34 °C
Smågrise 15 kg	22 – 24 °C
Unggrise 25 – 40 kg	15 – 20 °C
Slagtegrise 40 – 100 kg	15 – 20 °C
Søer	15 - 20 °C

Uanset staldtemperaturen er det vigtigt at observere grisenes adfærd og omgivelser.

Åndedrætsfrekvens: Når temperaturen ligger indenfor grisens termiske komfortzone, er åndedrætsfrekvensen omkring 32 åndedrag per minut hos grise, der vejer 60-70 kg. For hver stigning i temperaturen på 1°C vil åndedrætsfrekvensen stige med omkring 13 åndedrag per minut. Ses der "halsen", dvs. hurtig vejrtrækning i korte gisp med åben mund, så er der et problem. I besætningen bør der derfor allerede ved øget åndedrætsfrekvens tages forholdsregler, f.eks. afkorte interval mellem overbrusninger.

Liggeposition: I normal hviletilstand vil grisene ligge i halvt sideleje. Hvis det er for koldt, eller hvis der er træk, vil grisene klumpe og ligge i bugleje, dvs. de trækker benene op under sig for at mindske kontakten til underlaget. Hvis det er for varmt, vil grisene ligge spredt og udstrakt i sideleje og lægge sig, hvor det er koldest - det er på spalterne eller ved de højeste lufthastigheder, eksempelvis ved stiadskillelser. Hvis det er for varmt, vender grisene ofte stien, og gøder / søler på lejearealet, jf. afsnit 5.1.3.

Overbrusning

For gylte, goldsøer og drægtige søer i løsdriftssystemer samt i stier til smågrise over 20 kg, avls- og slagtegrise skal der være installeret et overbrusningsanlæg eller en tilsvarende anordning, der kan bruges til at regulere dyrenes kropstemperatur²⁹.

For goldsøer, der holdes i løsdriftssystemer, samt gylte og drægtige søer, der holdes i løsdriftssystemer indtil fire uger efter løbning, gælder kravet senest i 2035.

Overgangsbestemmelserne gælder for bygninger taget i brug før 1. januar 2015³⁰.

Kravet om overbrusningsanlæg eller tilsvarende anordning for smågrise, avls og slagtegrise blev indført i 2000 ved § 4 i lov om indendørs hold af smågrise, avls- og slagtegrise. Kravet blev for søer og gyltes vedkommende indført i 1999 ved § 8 i lov om indendørs hold af drægtige søer og gylte. Det fremgår af bemærkningerne til disse to love, at *"en af de måder, hvorpå grise således kan blive kølet af, er ved at installere et overbrusningsanlæg, der kan indstilles til, fx når det er over en vis temperatur, én gang i timen at sende forstøvet vand ud over et bestemt område af stien. Grisene kan så søge hen til dette område, hvis de har behov for at blive afkølet"*.

Baggrunden for kravet om overbrusningsanlæg eller tilsvarende anordning er det forhold, at grise kun har ganske få svedkirtler. Dette medfører, at der er et behov for regulering af dyrenes kropstemperatur på andre måder end ved at svede for at sikre termisk komfort eller ved at nedsætte en eventuel varmebelastning.

Der er i lovgivningen ikke krav om brug af overbrusningsanlægget, men kun at det skal være installeret. Der kan derfor ikke sanktioneres omkring brug, men som en retningslinje kan der vejledes om, at der bør overbruses i 2-4 minutter én gang i timen ved en staldtemperatur på 22 °C, og i 4-6 minutter hver halve time ved temperaturer over 22 °C. I vurderingen af en anordnings effekt er det, ud over måling af staldtemperaturen, relevant at observere grisenes adfærd, herunder åndedrætsfrekvensen og hygiejnen i stierne. Sølen i gødning og urin indikerer, at grisene er varmebelastede. Overbrusning bør ske, når grisenes komfortzone vedrørende temperatur overstiges. Når dette sker føler grisene trang til at køle sig, som når der ikke er andre muligheder, kan ske ved liggeadfærd, ved øget åndedrætsfrekvens eller ved at søle sig i gødning og urin.

Såfremt grisene viser synlige tegn på overophedning, så indikerer det, at den termoneutrale zone for grisene er langt overskredet. Der kan i disse tilfælde alene sanktioneres, hvis det

²⁹ § 68 og 72 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

³⁰ § 86 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

vurderes, at dyrevelfærdslovens §§ 2 og 3 er overtrådt. Efter Fødevarestyrelsens vurdering er det for sent at begynde overbrusningen på dette tidspunkt. Nedkølingen skal være forebyggende og reguleres efter temperaturen.

Som udgangspunkt, betragter Fødevarestyrelsen det ikke som en realistisk mulighed manuelt at afkøle alle grise med vand hyppigt på varme dage i almindelige produktionsbesætninger. Som udgangspunkt vurderes overbrusning med håndholdte vandslanger ikke at være en tilstrækkelig tilsvarende ordning til et overbrusningsanlæg.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at der med en anordning som udgangspunkt er tale om en teknisk anordning. Det er desuden Fødevarestyrelsens vurdering, at anvendelse af en anordning, der alene sænker temperaturen (f.eks. højtrykskøling) må forudsætte, at systemet kan sænke temperaturen så mange grader, at grisenes termiske komfort tilgodeses. Der kan ikke stilles krav om, at anordningen skal have en automatisk temperatur- eller timerstyring. I nogle besætninger kan der eksempelvis være rørføring med indsatte vanddyser hen over stierne, som kan tændes og slukkes manuelt et sted fra. Såfremt personalet kommer tilstrækkelig ofte i stalden, vil en sådan løsning efter Fødevarestyrelsens vurdering kunne fungere. I sygestier med dybstrøelse, hvor overbrusning kan være uhensigtsmæssigt, kan det i nogle tilfælde accepteres, at dyrene afkøles på anden vis f.eks. blot overbruses manuelt med vand. Dette kræver dog, at personen, der skal sørge for dyrenes ve og vel, kommer i stalden et tilstrækkeligt antal gange dagligt for at vurdere dyrenes adfærd og sørge for, at dyrene bliver tilstrækkeligt kølet ned i varme perioder. Dvs. overbruser dyrene tilstrækkeligt ofte. Dyrene må ikke vise tegn på overlast, og det skal være tydeligt, hvordan dyrene køles ned.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at der som hovedregel er tale om uforsvarlig behandling til grovere uforsvarlig behandling, hvis grisene viser tydelige tegn på overophedning uden mulighed for afkøling (halser med åben mund, søler sig i gylle, ligger fladt udstrakt på siden, tegn på nervøse forstyrrelser).

Der er efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling, når der ikke er installeret overbrusning eller tilsvarende anordning.

5.1.8.2 Luftkvalitet

Dårlig luftkvalitet kan virke som en stressfaktor og blandt andet være medvirkende årsag til halebid. Når man vurderer luftkvaliteten, kan rastløshed, røde øjne og hosten indikere, at der er et problem. Koncentrationen af gasser bør generelt være så lav som muligt både af hensyn til dyrene og de mennesker der arbejder i staldene.

Gaskoncentrationer

De gasarter, der især er af interesse er CO₂ og ammoniak (NH₃). Derudover vil der kunne isoleres mere end 200 forskellige gasser herunder svovlbrente i grisestalde, hvoraf mange er væsentlige komponenter i staldlugt.

CO₂ er en lugtløs gasart, der især stammer fra grisenes udåndingsluft som et biprodukt fra deres stofskifte og fra omsætning af organisk materiale i en eventuel gødningsmåtte. Under normale omstændigheder vil CO₂ i sig selv ikke være skadelig for grisene, men en stigning i koncentrationen vil typisk være ensbetydende med en samtidig stigning af skadelige gasarter som f.eks. ammoniak og svovlbrente. CO₂ kan derfor bruges som en indikator for luftkvaliteten i stalden.

Ammoniak stammer fra gødning og urin. Den har en ubehagelig lugt og virker selv i lave koncentrationer irriterende på slimhinder især i øjne og luftveje. I høje koncentrationer er ammoniak skadelig eller ligefrem dødelig.

Som en retningslinje bør koncentrationen af CO₂ og ammoniak i stalden ikke overstige

- Ammoniak: 20 ppm
- CO₂: 3.000 ppm

Målingerne bør foretages i grisenes nærmiljø.

Luftfugtighed

Luftfugtighed, der er et udtryk for, hvor meget vanddamp luften indeholder, angives enten som absolut luftfugtighed eller relativ luftfugtighed. Absolut luftfugtighed angiver luftens vanddampindhold i gram per kg tør luft. Relativ luftfugtighed angiver luftens vanddampindhold i forhold til den vanddampmængde, som luften maksimalt kan indeholde ved en bestemt temperatur.

Grise tolererer normalt ret høj luftfugtighed, men især en høj luftfugtighed er en indikator for at der er problemer med staldklimaet. Luftfugtigheden bør derfor ligge inden for et bestemt interval. Ved en høj relativ luftfugtighed vil luften i varme stalde føles tung og ubehagelig, mens den i kolde perioder kan føles rå, ligesom der kan være kondensproblemer. Som en retningslinje bør den relative luftfugtighed være mellem 50 og 75 pct ved 15 °C og mellem 45 og 70 pct ved 25 °C. Luftfugtigheden bør ikke overstige 80 pct. De fleste stalde vil have et apparatur til klimastyring, hvor man kan slå luftfugtigheden op i det enkelte afsnit.

Erfaringer har vist, at en meget tør staldluft (under 30 – 40 pct relativ luftfugtighed) kan være medvirkende årsag til halebid.

Ventilation

For at have et godt stald klima bør der være fokus på ventilationsanlæggets kapacitet i både kolde og varme perioder.

I varme perioder bør der være fokus på anlæggets ydelse ved maksimumventilation. Ved maksimumsventilation bør temperaturen i stalden ikke overstige 4-5 °C ved en udetemperatur på 20 °C. Det betyder, at der i varme perioder kan være så varmt i stalden, at grisenes komfortzone overskrides. Ventilationsanlæggets ydelse alene kan ikke sikre et optimalt nærmiljø for grisene. Der vil derfor være behov for yderligere køling - se afsnittet vedr. overbrusning.

I kolde perioder bør der være fokus på anlæggets ydelse ved minimumsventilation. Ved minimumsventilation bør anlægget kunne fjerne grisenes fugtproduktion ved en udetemperatur på minus 5 °C, samtidig med at den ønskede temperatur og luftfugtighed inde i stalden opretholdes. Der bør ikke være kondens i stalden, og vægge og inventar bør være tørre.

Støv i staldluft stammer fra grise i form af hår, hud, gødning samt fra foder og fra strøelse. Støv frigives og hvirvles op, når grisene bevæger sig. Meget støv i luften kan påvirke grisenes lungefunktion. Hvis andet f.eks. sygdom kan udelukkes, kan støv være årsag til hoste. Støvparkler følger luftstrømningerne, og ventilationsanlægget kan derfor reducere de små partikler fra staldrummet. Påvirkning af støvkonzentrationen forventes at være højere i vinterhalvåret i forhold til sommerhalvåret på grund af et lavere luftskifte i stalden. Vurdering af støv skal derfor ses i sammenhæng med øvrige parametre for luftkvalitet, f.eks. måling af gaskonzentrationer og vurdering af grisene i stien f.eks., røde øjne, hosten, halebid og rastløshed.

5.1.9 Lys

Grise må hverken holdes i permanent lys eller permanent mørke.

Staldafsnit kan være indrettet med så få vinduer, at dette især i vinterperioden medfører, at dyr holdes i konstant mørke, medmindre der er kunstig belysning. Tilslutning af en timer kan afhjælpe problemet.

Grise skal holdes i en belysning, der følger en 24-timers rytme og har sammenhængende perioder på mindst 8 timer pr. dag med henholdsvis lys og mørke. Lyset skal endvidere have en lysintensitet på mindst 40 lux.³¹

³¹ § 59 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

I nogle besætninger med elektronisk sofodring, vil der være dyr, der æder i aften og nattetimerne. Der vil derfor også i mørkeperioderne være behov for lys, så dyrene kan finde frem til foderstationerne. I sådanne tilfælde er det Fødevarestyrelsens vurdering, at der som udgangspunkt max må være 25 lux i de områder, hvor dyrene færdes og 5 lux i liggeområdet. Det må dog altid være op til en konkret vurdering, om der er mørke nok i hvileområderne til at udgøre det for en mørkeperiode på 8 timer.

40 lux svarer i praksis til, at en sort skrift på hvidt papir netop kan læses. I tvivlstilfælde kan det være nødvendigt at måle lysintensiteten. Det skal bemærkes, at lysintensiteten skal måles i grisenes niveau i stierne.

Der er efter Fødevarestyrelsens vurdering, ved overtrædelse af ovenstående, som hovedregel tale om væsentlig ulempe.

5.1.10 Fodring og vanding

5.1.10.1 Fodring

Alle grise skal have adgang til foder, der passer til deres alder, vægt, adfærdsmæssige og fysiologiske behov af hensyn til deres velfærd og sundhed³². Det betyder at foderet skal dække grisenes behov for næringsstoffer til vedligehold og produktion og til at undgå unormal adfærd. Bestemmelserne omkring fodring er meget generelle, nedennævnte parametre skal derfor ses som udgangspunkt for en vejledning, i hvordan fodersammensætningen bør være, såfremt der er indikation på, at problemer i en besætning kan skyldes u hensigtsmæssig fodersammensætning. Fodersammensætningen bør derfor altid vurderes i forhold til den aktuelle situation i besætningen.

Hovedbestanddelen i foder er korn typisk byg, hvede, rug og havre. Hertil kommer sojaskrå, rapsskrå og solsikkekrå for at tilføre foderet ekstra proteiner. Desuden tilsættes foderet syntetiske aminosyrer i form af lysin, methionin, treonin, og tryptofan, vitaminer og mineraler, organiske syrer og enzymer, bl.a. fytase for at udnytte mest muligt af den mængde fosfor, der er i foderet. Der bruges dog også mange andre råvarer til foder, for eksempel roepiller, majs, fiskemel, kartoffelprotein, skummetmælkspulver, melasse, fedt/olie, valle mv. Sammensætningen af råvarer skal dække grisenes behov for energi, protein, mineraler og vitaminer, samt give grisene en mæthedsfornemmelse.

Hvis indholdet af næringsstoffer i krybben ikke svarer til grisens behov, kan det medføre ændringer i adfærd og dermed være en af årsagerne til, at der opstår halebid.

³² §16 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Adfærdsændringer, som følge af foder der ikke opfylder grisenes behov, kan være et højt aggressionsniveau, hyperaktivitet, pludselige adfærdsskift og øget aktivitet ved vand- og foderfaciliteter. Det er alle adfærdsændringer, som kan have betydning for forekomsten af halebid. De forhold der er vigtigst, i henhold til danske og flere udenlandske erfaringer kan være:

- Foderets indhold af salt, et højt saltindhold (natrium og klorid) medfører øget behov for vand.
- Balancen mellem calcium og fosfor.
- For lidt eller for meget protein i foderet i forhold til energi.
- Hyppige foderskift med ændringer i råvaresammensætning

Foderet vil normalt være optimeret i overensstemmelse med dyrenes behov for maksimal produktivitet. Næringsstoffer som f. eks. salt, protein, calcium og fosfor vil derfor som udgangspunkt være i overensstemmelse med dyrenes behov, med mindre der sker fejl. Foderets struktur og fiberindhold kan dog variere. Generelt vil mere strukturrige og fiberrige fodermidler øge omkostningerne til foder.

Der er meget stor variation i mellem besætninger, i forhold til om ændringer af foderet kan have effekt på halebid. Hvis en besætning har problemer med halebid, kan der vejledes om, at det kan forsøges at ændre i niveauet af protein afhængigt af udgangspunktet, samt give mere strukturrigt foder i form af grovere formaling af kornet eller tilsætte flere fiberholdige fodermidler. Det kan forsøges at tilsætte ekstra magnesiumoxid (0,2pct). Desuden kan ekstra tilsætning af aminosyren tryptofan muligvis dæmpe stressreaktioner og aggressiv adfærd. Dette er dog helt afhængigt af den aktuelle situation og besætning.

Fejl i foderets indhold af næringsstoffer kan opstå som følge af blande- eller optimeringsfejl ved hjemmeblandet- og indkøbt færdigfoder. Det kan også ske som følge af afblanding af hjemmeblandet tørfoder, eller store restmængder i rørstrengene til vådfoder. Store restmængder i rørstrengene kan medføre fermentering af foderet og tab af syntetisk tilsatte aminosyrer, hvilket hæmmer grisenes vækst. Hvis der sker afblanding af hjemmeblandet tørfoder, bliver de fint formalede dele af foderet (typisk mineraler og vitaminer) adskilt fra grovere formalede dele af foderet (typisk korn). I nogle foderkasser bliver mængden af grovere partikler større og i andre foderkasser bliver mængden af de mindre partikler større. Næringsstofferne bliver uens fordelt i stalden. Afhængigt af hvilken ende af foderstrengene grisenes får deres ration fra, får grisene for meget af nogle næringsstoffer og for få af andre næringsstoffer. Er der forskel i forekomsten af halebid sammenholdt med placering af, hvor på foderstrengene grisene får deres foder fra og evt. gødningens farve, er afblanding af foder muligvis årsagen.

I alle foderanlæg skal man være opmærksom på hygiejnen fra lagersilo til foderkrybbe. Særligt i vådfoderanlæg er det vigtigt med god hygiejne fra foderblander og til foderkrybbe for at undgå opformering af enterobakterier, skimmel og clostridier.

For at se om foderet opfylder grisenes ernæringsmæssige behov, så grisene holdes i forsvarlig sundhedsmæssig tilstand, vurderes grisenes huld. Ifølge EURCAW-Pigs bør grisene vurderes individuelt. Rygsøjlen, hoftebenene og ribbenene hos de grise, der skal scores, inspiceres visuelt, og vurderes i henhold til hvor synlige knoglerne er. Se nedenstående scoring jf.

[EURCAW-Pig](#)

Billederne viser EURCAW-Pigs huldvurdering af grise. Score 0 viser grise i et passende huld. Score 1 viser grise med et dårligt huld med synlig Rygsøjle, hofteben og ribben. Til vurdering af om foderet opfylder grisenes ernæringsmæssige behov, kan der også ses på, om grisene er ensartede i stien. Til vurdering af ensartetheden er det vigtigt at være opmærksom på, om de mindre grise har et passende huld. Der bør i vurderingen også tages hensyn til, hvorledes grisene indsættes, herunder om grisene f.eks. indsættes kuldvis, eller om de er sorteret efter størrelse.

Kravet om et adfærdsmæssigt korrekt foder er specificeret for goldsøer, drægtige søer og gylte. Ifølge bestemmelserne skal de nævnte søer og gylte have adgang til en tilstrækkelig mængde halm, fyldigt foder eller foder med højt fiberindhold, der kan give mæthedfølelse og opfylde deres behov for at tygge³³.

Baggrunden for bestemmelsen er, at under produktionsforhold fodres drægtige søer og gylte oftest kun én til to gange dagligt. Hvis foderet består af strukturfattigt og begrænset fyldende foder, opnår søerne kun en kortvarig mæthedfølelse. Dette medfører, at dyrene såfremt de ikke tildeles tilstrækkelig mængde fyldigt foder, det meste af tiden har en udpræget sultfølelse og dermed øget aggressionsniveau. Dette kan være et problem, der især bliver synligt for dyr i løsdriftssystemer. En anden indikator for at kravet ikke er opfyldt kan være tomgangstykning. Tomgangstykning er en stereotypi, som hyppigst ses hos restriktivt fodrede søer.

³³§18 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Foto 5.1.11: En so der "tomgangstygger" er skummende om munden.

Søer skal dagligt have adgang til fyldende foder. Hvis det ikke er tydeligt, at kravet er opfyldt ved tildeling af halm, hø, majsensilage eller lignede, afklares det, med den besætningsansvarlige hvordan han/hun har eller vil opfylde kravet.

Kravet om fyldende foder kan opfyldes med foderblandinger med høj andel af fibre, som f.eks. en høj andel af byg og havre og en lavere andel af hvede, eller f.eks. 2-5% roepiller eller andre fodermidler rige på fibre. Fibre kan generelt give bedre mæthedsfornemmelse og roligere søer.

Hvis der ikke er tegn på aggression, men der ses nogen grad af tomgangstykning, vil der efter fødevarestyrelsens vurdering som udgangspunkt være tale om væsentlig ulempe.

Hvis der er tale om at, der slet ikke tildeles foder, der giver mæthedsfornemmelse vil der som udgangspunkt være tale om uforsvarlig behandling.

Alle grise skal fodres mindst én gang dagligt³⁴. Der kan være mange forskellige situationer hvor kravet vedrørende fodring ikke overholdes. F.eks. dyr der ikke fodres dagligt eller hvis ikke alle dyr har adgang til foder på samme tid, hvilket kan medføre et højt aggressionsniveau og evt. magre, lavt rangerende dyr. Der vil for disse eksempler som udgangspunkt være tale om uforsvarlig behandling. Hvis det konstateres, og der er tegn på længerevarende mangel på foder, vil der som udgangspunkt være tale om grovere uforsvarlig behandling.

Ved længerevarende mangel på foder kan dyrene fremstå som sygeligt afmagrede og apatiske (foto 5.1.12).

³⁴ §17 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Foto 5.1.12: Mager so. Skarpt aftegnet rygsøjle, synlige ribben.

5.1.10.2 Adgang til fodringsfaciliteter

Når grise, der holdes i flok og ikke fodres efter ædelyst eller ved hjælp af et automatisk fodringssystem, der fodrer grisene individuelt, skal hver gris have adgang til foder på samme tid, som de andre i flokken³⁵. Grisene skal endvidere fodres ved hjælp af et system, der sikrer, at hvert dyr kan få tilstrækkeligt foder, også når der er konkurrenter til foderet tilstede³⁶. Der må ikke være aggression og kampe om foderpladserne. Alt automatiseret eller mekanisk udstyr, der har betydning for grisenes sundhed og velfærd, skal efterses mindst én gang om dagen. Eventuelle fejl skal udbedres straks, og hvis dette ikke lader sig gøre, skal der træffes passende foranstaltninger til at beskytte grisenes sundhed og velfærd imens³⁷.

Grise kan tildeles foder på flere forskellige måder som f.eks. krybbe, automat, ædeboks, foderstation, gulv mm. Hvor meget plads, bør være ved de forskellige fodringsfaciliteter afhænger af det anvendte fodertildelingsprincip. Fælles for alle er, at grisene foretrækker at æde på gulvniveau eller få cm over gulvniveau.

Såfremt der fodres restriktivt, skal der være tilstrækkelig plads til, at alle grise uden besvær kan æde samtidig. Det betyder, at der for hver gris skal være en ædeplads, der i bredde

³⁵ § 17, stk. 1, i bekendtgørelse om Dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

³⁶ § 17, stk. 2, i bekendtgørelsen om Dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

³⁷ §13 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

svarer til mindst grisens bredde over skulderen. Ved vurdering af, om er plads nok ved krybben, tages udgangspunkt i følgende retningslinjer:

Smågrise 30 kg:	18 cm ædeplads
Slagtegrise 110 kg:	30 cm ædeplads
Drægtige søer:	45 cm ædeplads

Kilde: Seges svineproduktion.

For vådfodring i langkrybbe bør andelen af vand tilpasses, så alle grisene får ædt deres ration. Foderet bør indeholde en passende mængde vand, så det bliver jævnt fordelt i hele krybbens længde ved udfodring.

Ved restriktiv fodring anbefales det, at smågrise og slagtegrise frem til 60 kg fodres med en mængde, som er tæt på grisenes appetit, fordelt på flere daglige udfodringer kilde: Seges svineproduktion. Opfyldelse af kravet om, at alle restriktivt fodrede grise skal kunne æde deres ration samtidigt, minimerer risikoen for aggressioner og risikoen for halebidning.

Ved fodring efter ædelyst, hvor flere grise efter tur kan benytte samme ædeplads, skal der som udgangspunkt til enhver tid være foder i krybben, automaten mm. Det er dog acceptabelt, at krybben er tom umiddelbart før næste påfyldning. Ved vurderingen af, om der er plads nok ved krybben ved vådfodring efter ædelyst, tages udgangspunkt i følgende retningslinjer:

Smågrise 30 kg:	22 cm per ædeplads ved krybben, 4-7 grise per ædeplads
Slagtegrise 110 kg:	34 cm per ædeplads ved krybben, 4-7 grise per ædeplads

Kilde: Seges svineproduktion

For så vidt angår antal grise pr. ædeplads ved fodring efter ædelyst kan ved vurderingen af, om der er ædepladser nok til antallet af grise i en sti, tages udgangspunkt i følgende retningslinjer:

Kategori af grise	Fodertype	Fodringsprincip	Grise/ædeplads
Smågrise, unggrise og slagtegrise	Tørfoder	Simpel tørfodringsautomat, krybbe opdelt med krybbeadskillelse	4 - 5
Smågrise, unggrise og slagtegrise	Tørfoder	Simpel tørfodringsautomat, krybbe opdelt med hoved-/-skulderadskillelse	10
	Opblødt foder		10

Smågrise, unggrise og slagtegrise		Automat til opblødt foder (enkeltdyrsautomat*)	15 hvis ekstra vandforsyning i stien
Smågrise, unggrise og slagtegrise	Opblødt foder	Automat til opblødt foder (andre typer*)	10 hvis ekstra vandforsyning i stien
Drægtige søer	Tørfoder	Automat	Ca. 10

Kilde: SEGES Svineproduktion * En automat til opblødt foder består af en foderbeholder, en doseringsenhed og en krybbe. Der er monteret drikkeventiler i krybben, så grisene kan blande vand og foder. Automaten er enten udformet med en krybbe uden adskillelser (røfodringsautomat), hvor der er plads til to eller flere grise, eller med hovedadskillelse så én gris kan æde uforstyrret (enkeltdyrsautomat).

Ved fodring efter ædelyst i automater til opblødt foder, bør der hele tiden ligge foder på pladen under udfodringsrøret, men der må ikke ligge for meget foder ved vandventilerne, så tilgængeligheden til vandventilerne nedsættes. Vær opmærksom på kø og uro ved foderautomaterne.

5.1.10.3 Vand

Grise over 2 uger skal have permanent adgang til frisk vand i tilstrækkelig mængde³⁸. Oftest benyttes automatiske drikkesystemer i form af nipler eller ventiler, men i enkelte ældre stalde benyttes manuel vanding. Hvis der ikke er vand i krybben på kontroltidspunktet, anmodes besætningsejer eller dennes repræsentant om at tildele dyrene vand. Dyrene iagttages under denne tildeling, og hvis dyr drikker ivrigt, kan dette tolkes som tegn på tørst, hvorfor kravet om permanent vand ikke anses for opfyldt. Dette bør som udgangspunkt betragtes som at være uforsvarlig behandling af dyr. I sådan tilfælde bør det ved det opfølgende kontrolbesøg vurderes, om der er indført en rutine i besætningen, der sikrer tilstrækkelig tildeling af vand. Opmærksomheden henledes på drikkenipliernes opsætning. Drikkesystemerne skal tilpasses den kategori af dyr, de er tiltænkt (se bilag 3).

Hvis det konstateres og der er tegn på længerevarende mangel på vand vil der som udgangspunkt være tale om grovere uforsvarlig behandling. Ved længerevarende mangel på vand kan det dreje sig om forhold, hvor der ingen vand er ved tryk på niplerne, dyrene drikker meget ivrigt, når de tilbydes vand og dyrene fremstår som tydeligt dehydrerede.

Tilsætningsstoffer til brug i dyrenes drikkevand godkendes på EU-niveau, og det er ikke tilladt at sætte tilsætningsstofferne til drikkevand, før de er blevet godkendt til det.

³⁸ § 15 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

De tilladte tilsætningsstoffer må kun anvendes ifølge dyreværnslovgivningen, såfremt det ikke har en væsentlig negativ påvirkning af dyrenes drikkelyst.

5.1.10.4 Skadelige stoffer

Ingen gris må gives foder eller vand på en måde, der kan påføre det lidelse eller skade. Foder og drikke må heller ikke indeholde stoffer, der kan forårsage lidelse eller skade.³⁹

5.1.11 Udegående grise

Bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise afsnit V beskriver under hvilke forhold grise skal holdes, hvis de holdes udendørs til landbrugsmæssigt formål.

5.1.11.1 Hytter

Når grise holdes udendørs, skal alle grise samtidig have adgang til hytter, hvor dyrene kan stå oprejst og bevæge sig uhindret. Der skal endvidere være mulighed for, at dyrene kan tilses inde i hytterne⁴⁰. I bekendtgørelsen om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise angives minimumsarealkrav til det lejeareal og det udenomsareal, der til enhver tid skal være til stede. Hytterne skal være isolerede så grisenes temperaturkrav kan tilgodeses under alle vejrforhold⁴¹ og de skal være indrettet med mulighed for regulering af luftcirkulationen⁴². Lejearealet i hytterne skal være dækket af halm eller andet materiale, så grisene kan ligge tørt og lunt under alle vejrforhold. I farehytter skal drægtige søer og gylte have tildelt større mængder halm eller andre materialer, der virker isolerende og kan bruges til redebygning⁴³.

Drægtige søer og gylte skal indsættes i farehytter senest 7 dage før forventet faring⁴⁴. Der er krav om, at en så stor del af det samlede gulvareal, at alle pattegrisene kan hvile på det samtidig, skal være fast gulv eller dækket af en måtte eller andet passende materiale⁴⁵ (anses som opfyldt når kravet om strøelse er opfyldt jf. ovenstående). Der skal desuden være en beskyttelsesanordning til pattegrisene. Dette kan fx være en skrå væg hvor pattegrisene kan slippe væk "bagom" soen eller en farrebøjle. En beskyttelsesanordning tolkes som, at grisene skal have en mulighed for, at undgå at blive klemt af soen. Denne tolkning bygger på den engelske version af teksten "some means of protection for the piglets", der er mindre bastant end den danske "beskyttelsesanordning". Et større hytteareal, som giver soen mulighed for,

³⁹ § 19 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁰ § 75 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴¹ § 77 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴² § 78 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴³ § 79 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁴ § 82 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁵ § 31 i bekendtgørelse om dyrevelfærds-mæssige mindstekrav til hold af grise

mere optimalt, at udføre redebygningsadfærd samt større mulighed for at dreje rundt i hytten, og dermed få pattegrisene til at flytte sig, inden hun lægger sig, kan således også betragtes som en beskyttelses anordning.

Det vil være en konkret vurdering, hvorvidt arealet er tilstrækkelig stort til at træde i stedet for en anden beskyttelsesanordning. Jf. de generelle krav skal hytter til drægtige og diegivende søer have et sammenhængende lejeareal på mindst 3,8 m² pr. so eller gylt⁴⁶. Såfremt et øget areal skal træde i stedet for en beskyttelsesanordning, vurderes arealet i hytten at skulle være større end mindstekravet i lovgivningen. På baggrund af resultater fra afprøvninger fra SEGES Svineproduktion er det Fødearestyrelsens vurdering, at et udgangspunkt kan være at et lejeareal på mindst 5m².

5.1.11.2 Sølehul

Alle grise over 20 kg der holdes udendørs, skal have adgang til et sølehul, når den gennemsnitlige dagtemperatur overstiger 15°C i skyggen⁴⁷. Sølehullet kan erstattes med et overbrusningsanlæg eller tilsvarende såfremt dyrene har adgang til et eller flere arealer med skygge og effektiv udluftning, hvor alle dyr kan ligge ned i udstrakt sideleje på samme tid i døgnets varmeste timer⁴⁸.

5.1.11.3 Drikkevand

Alle grise på over to uger skal have permanent adgang til frisk vand i tilstrækkelig mængde⁴⁹. I perioder med frostvejr kan det imidlertid være en udfordring at opretholde permanent vandforsyning til dyrene om natten. Det er Fødearestyrelsens vurdering, at det vil kunne accepteres, at grise, der holdes udendørs, i perioder med frostvejr eventuelt ikke har permanent adgang til vand om natten forudsat, at dette ikke udgør et dyrevelfærdsmæssigt problem for dyrene. Det er Fødearestyrelsens vurdering, at dyrene om natten i perioder med frostvejr som udgangspunkt højst bør være uden adgang til frostfrit vand i 6 timer, men at det dog altid vil bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfælde, om dette vil være tilstrækkeligt til at dække dyrenes behov.

Hvis dyrene ikke har adgang til frostfrit vand på kontroltidspunktet, bør besætningsejeren eller dennes repræsentant blive bedt om at tildele dyrene vand. Dyrene iagttages under denne

⁴⁶ §74 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁷ § 81 stk 1. i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁸ § 81 stk 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁴⁹ § 15 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

tildeling, og hvis dyr drikker mere end normalt forventet, kan dette tolkes som tegn på tørst i en grad, hvormed kravet om permanent adgang til vand i tilstrækkelig mængde ikke er opfyldt. Disse retningslinjer gælder for alle aldersgrupper af grise.

5.1.11.4 Hegning

LBK om hold af svin på friland beskriver, hvilke krav der er til indhegning og adgang til arealer hvor grise på friland holdes. Formålet med LBK er, at holde grisene inde i indhegningen og ikke at holde andre dyr, herunder vildsvin, ude, da dette ville stille helt andre krav til hegnet.

I § 3 beskrives hvordan hegnet skal udformes for, at leve op til bekendtgørelsen. Det anføres at hegnet skal opføres på 1 af følgende 3 måder og bestå af:

- 1) et indre og et ydre hegn, der er placeret i en indbyrdes afstand af mindst 5 meter, eller
- 2) et (ydre) hegn, hvor der direkte på hegnet er påført mindst 3 strømførende tråde med alarm, der udløses, hvis spændingen falder i de strømførende tråde, som er permanent aktiveret, eller
- 3) et hegn der er godkendt af Fødevarestyrelsen, Veterinærenheden, efter ansøgning, hvor sikringsniveauet svarer til det i nr. 1 eller 2. anførte.

Hvad angår nr. 2, så er det Fødevarestyrelsens vurdering, at der med et hegn menes fx et vildtheegn eller et trådhegn. Direkte på dette hegn, skal der påføres mindst 3 strømførende tråde, en øverst, en nederst og en eller flere der imellem.

5.2 Mekanisk udstyr

I besætninger, hvor dyrs sundhed og velfærd afhænger af et mekanisk ventilationssystem, skal der være et passende reservesystem (f.eks. vinduer der åbnes), der gør det muligt at sikre en udluftning, der er tilstrækkelig til at bevare dyrenes sundhed og velfærd, hvis systemet svigter.

Der skal endvidere være et alarmsystem, som advarer om systemsvigt⁵⁰. Alarmsystemet skal afprøves regelmæssigt. Kontrollanten skal overvære en demonstration af alarmsystemet, som oftest er et opkald til en mobiltelefon.

Når kontrollanten skal vurdere, om reserve- og alarmsystem er nødvendigt, tages udgangspunkt i belægningsgraden udtrykt i varmeproducerende enheder (VPE). Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at et reserve- og alarmsystem som hovedregel er nødvendig,

⁵⁰§ 62 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

når der er mindre end 12 m² pr. VPE. For beregning af hvor mange grise af forskellige kategorier, der medgår til en VPE se bilag 2.

Alt automatiseret eller mekanisk udstyr, der er af betydning for dyrenes sundhed og velfærd, skal efterses mindst én gang om dagen. Evt. konstaterede fejl skal udbedres straks, og hvis dette ikke lader sig gøre, skal der træffes passende foranstaltninger til at beskytte dyrenes sundhed og velfærd⁵¹. Eksempelvis skal dyr fodres manuelt, hvis foderautomatikken går i stykker. Det samme gælder, hvis vandforsyningen via nipler, vandkopper eller lignende svigter. Hvis et vandrør springer eller gyllesystemet svigter, og skaden ikke umiddelbart kan udbedres, således at dyrenes areal oversømmes eller staldklimaet kompromitteres, skal dyrene fjernes straks eller snarest afhængig af forholdene. Der sanktioneres afhængig af hvor meget dyrene har lidt overlast pga. manglende udbedring af skader på mekanisk udstyr/inventar.

5.3 Håndtering og pasning af dyr

5.3.1 Syge og tilskadekomne dyr generelt

Dyr skal behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt mén og væsentlig ulempe, og enhver, der holder dyr sørge for, at de behandles omsorgsfuldt⁵². Alle grise skal tilses mindst én gang dagligt⁵³, og alle dyr, der synes at være syge eller tilskadekomne, skal omgående have en passende behandling⁵⁴. Hvis et dyr ikke kommer sig hurtigt af denne behandling, skal dyret enten aflives straks, eller også skal en dyrlæge konsulteres hurtigst muligt. Alle grise, som er syge eller skadede, skal om fornødent opstaldes midlertidigt i sygestier, herunder i individuelle stier⁵⁵. Ved vurdering af om grise skal opstaldes midlertidigt i en sygesti, skal der tages hensyn til grisens velfærd som et hele. Flytning til og fra en sti kan i sig selv påvirke grisen negativt, det samme gælder sammenblanding med andre grise i en syge- og aflastningssti. Hvis det vurderes, at grise kan opretholde normal funktion i stien f.eks. æde og drikke på lige fod med de øvrige grise, kan det være bedst for grisen at blive i den oprindelige sti.

Der skal altid være sygesti pladser til rådighed i en grisebesætning. Som grundregel skal dyr med endetarmsprolaps, svækkede dyr og dyr med feber altid opstaldes i en sygesti med ekstra pleje og tilsyn. Se de følgende afsnit om lidelser for uddybet vejledning.

⁵¹ § 13 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵² §§ 2 og 3 i Dyrevelfærdsloven

⁵³ § 4 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵⁴ § 50 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵⁵ § 50 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Når der sanktioneres i forbindelse med syge og tilskadekomne dyr, skal der for hver kategori af syge/tilskadekomne dyr ske en optælling således, at det fremgår, hvor mange dyr der er tale om.

5.3.2 Sygestier

En griseproducent skal have mindst én sygesti klar til brug til grise, der er syge eller skadede⁵⁶. Bekendtgørelsen indeholder ingen undtagelser til bestemmelserne, hvorfor de gælder også selvom producenten angiver, at alle syge og tilskadekomne dyr konsekvent aflives.

Formuleringen i § 51, stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise "Når en sygesti er fyldt op, skal producenten straks gøre én yderligere sygesti klar til brug." indikerer, at der først skal gøres en ny sti klar til brug, når der ikke længere er plads til flere grise i de(n) sti(er), der er i brug. Det er ikke nødvendigt at stien står strøet, men stien skal stå tom og strøelsen skal være til stede i besætningen, så stien umiddelbart kan klargøres til brug. Alternativt til strøelse, skal der være en ledig eftergivelig gummimåtte til stede i besætningen. Derudover skal det også være muligt umiddelbart at etablere varmekilde og afkøling.

For løsgående drægtige søer gælder, at det samlede antal sygestipladser skal udgøre mindst 2,5 % af det samlede antal indendørs stipladser til løsgående drægtige søer⁵⁷.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering at sygestier skal være beliggende på samme ejendom, hvor dyrene huses således, at unødigt transport af syge og tilskadekomne dyr undgås. Det er dog ikke nødvendigvis ulovligt at flytte dyr til en anden ejendom, såfremt det er egnet til den påtænkte transport. En konkret vurdering skal tages med udgangspunkt i dyrevelfærdsloven §§ 2 og 3 og såfremt transporten sker ad offentlig vej gældende lovgivning om transport af dyr.

Belægningsgraden i sygestier er ca. det halve af almindelige stier⁵⁸. Der skal være blødt underlag, så dyrene ikke er i direkte kontakt med gulvet i mindst 2/3 del af minimumsgulvarealet⁵⁹. Det betyder, at 2/3 af det areal antallet af dyr i stien skal have. F.eks. kan der være 3 grise i en meget stor sti. Her skal kun 2/3 del af det faktiske minimumsareal de 3 dyr skal have, være med blødt underlag. Blødt underlag kan etableres med tilstrækkelig

⁵⁶ § 51 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵⁷ § 51, stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵⁸ § 51, stk. 4 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁵⁹ § 51, stk. 6 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

strøelse eller blød gummimåtte. Det vil være en konkret vurdering, hvorvidt gummimåtten er tilstrækkelig blød. Underlaget skal være så eftergiveligt, at man kan mærke, at det giver efter, når man f.eks. går rundt på det. Bløde måtter kan blive hårde med tiden pga. de påvirkninger, gummiet udsættes for. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at blødt underlag kan bestå af en blød gummimåtte eller strøelse i tilstrækkelig mængde, uafhængigt af grisens sygdom eller skade. Det betyder, at grise med brok kan gå i en sygesti med en blød gummimåtte eller strøelse i tilstrækkelig mængde, uanset hvad der fremgår af Det Veterinære Sundhedsråds udtalelse.

Når søer og/eller gylte opstaldes i sygestier, må der kun være op til 3 dyr i stien⁶⁰. Det samme gælder såfremt sygdom eller skade hos drægtige søer eller gylte har en karakter, der gør det acceptabelt at opstalde dyrene i en aflastningssti⁶¹. For øvrige grise kan der opstaldes et vilkårligt antal, blot kravet til minimumsareal er opfyldt, og grisene ikke skader hinanden.

I sygestier skal der være afkølingsfacilitet (se afsnit 5.1.8.1) og varmekilde tilstede⁶² således, at dyrenes kropstemperatur kan reguleres.

For smågrise kan varmekilden fx være overdækning kombineret med enten varmelampe eller gulvvarme. For slagtegrise og søer kan varmekilden fx være overdækning, varmelampe eller gulvvarme. Halm kan i sig selv fungere som varmekilde, hvis der er tilstrækkelige mængder af det.

Observeres der mangelfuld indretning af sygestier (f.eks. træk, manglende afkølingsmulighed, manglende tilstrækkeligt blødt leje) eller lettere overbelægning (f.eks. 4 søer i en sygesti) er der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling af dyr.

I tilfælde hvor der ikke er etableret sygestier i besætningen eller hvor der er sygestier, men hvor der mangler sygestipladser, og der er dyr, der burde være opstaldet i sygesti, vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om en særlig form for uforsvarlig behandling af dyr. Dette set i lyset af, at kravet om sygestier har været gældende siden 15. maj 2003. Såfremt der er tale om dyr, der er stærkt påvirkede af deres tilstand (f.eks. ved haltheder, afmagrede dyr, dyr med feber, dyr med åbne læsioner, dyr med sår på et brok eller dyr med store brok), der alt efter dens tilstand skulle have været sat i sygesti eller aflivet, vil

⁶⁰ § 51, stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁶¹ § 67 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁶² § 51, stk. 5 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise,

der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om grovere uforvarlig behandling af dyr.

Foto 5.3.19: Eksempel på godt indrettet sygesti til smågrise. Der er et to-klimasystem med gummiplade, halm samt lav belægningsgrad. Grisene i stien var syge. Raske grise var fjernet til aflastningssti.

Foto 5.3.20: Sygesti til søer og gylte. Stien er med rigeligt halm, som kan fungere som varmekilde. MEN der er 4 søer i stien (max. 3 søer og gylte i en sygesti), og de mangler mulighed for afkøling. Og der var ikke spand eller vandslange i nærheden til manuel afkøling.

Foto 5.3.21: Sygesti til smågrise. Helt uacceptabel. Der mangler blødt leje, stien er tilsølet, flere af grisene skulle have været aflivet, og der er en defekt i jernspaltegulvet til venstre.

5.3.3 Skuldarsår hos søer

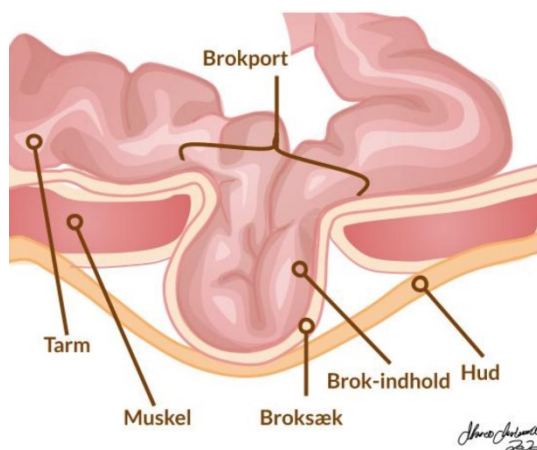
Skuldarsår (ulcera i regio scapularis) er at opfatte som liggesår og opstår som følge af længerevarende trykning mod et hårdt underlag resulterende i nedsat eller ophævet blodforsyning (iskæmi) og efterfølgende vævsdød (nekrose) af hud og underliggende væv mellem huden og kammen (tuber spina scapulae) på skulderbladet. Sårene, der kan være ensidige eller dobbeltsidige, kan udvikle sig så kraftigt, at huden bliver gennembrudt og tilstanden medinddrager underhuden alene eller dybereliggende strukturer som muskulatur og skulderbladsknogle, der i svære tilfælde kan være blotlagt. I svære tilfælde vil der ses voldsom granulationsvævsvækkelse eller knoglenydannelse som tegn på en længerevarende tilstand.

Hyppigheden af skuldarsår i en besætning er relateret til en række disponerende faktorer såsom opstaldningsform, huld, temperament, liggeadfærd, pasning, stadie i produktionen m.m. Sårene udvikles især i laktationsperioden hos søer i farestalde, hvor søer ligger i sideleje på hårdt underlag i længere tid for at give die til deres afkom. Sårene (i de tidlige faser) heler forholdsvis hurtigt med dannelse af ar til følge, når søerne tilbydes en anden opstaldningsform med et blødere underlag.

NB! For bedømmelse af skuldersår henvises til "[Fødevarestyrelsens vejledning til vurdering af skuldersår i forbindelse med kontrol](#)".

5.3.4 Brok

Der kan forekomme forskellige former for udposninger ved navlestedet hos grise, som kan variere i størrelse udseende og indhold. De hyppigste typer af udposninger omfatter: navlebrok, bylder, arvæv, cyster eller andre udvækster fra navlestedet⁶³. Brok kan forekomme som navlebrok (som er mest almindelig) men der kan også forekomme lyskebrok. Lyskebrok skyldes, at lyskekanalerne ikke har lukket sig tilstrækkeligt sammen, efter at testiklerne er faldet ned i pungen⁶⁴. Navlebrok er en tilstand karakteriseret ved, at navleringen er for vid (en defekt i bugvæggen), hvilket tillader væske, tarme og krøs, at trænge frem fra bughulen og ligge under huden. Herved fremkommer der en broksæk (udposning) under bugen. Se nedenstående figur.

Indholdet i en broksæk kan være tarmkrøs og ofte også tarme. Dyret kan være helt upåvirkede af et brok, men der kan ske en indeklemning af et stykke tarm, så den ikke fungerer optimalt. Indeklemning kan vise sig hos grisen som afmagring, utrivelighed, og der vil ofte være smertepåvirkning i større eller mindre grad. Tarmstykket kan også afsnøres helt for blodforsyning, og grisen vil da dø under store lidelser.

Hvis grise med brok opstaldes på hårdt underlag, kan der opstå sår på broksækken som følge af slid og/eller trykning. Såret opstår ofte i bunden af broksækken, og kan udvikle sig til at blive dybt med vævsdød og hermed med stor risiko for, at der går hul på broksækken. Hul på broksækken kan medføre, at grisen dør under store lidelser.

⁶³ <https://svineproduktion.dk/viden/om-grisen/sygdomme-og-behandling/hudskader/brok>

⁶⁴ <https://svineproduktion.dk/Viden/Om-grisen/Sygdomme-og-behandling/Hudskader/Lyskebrok>

Som en retningslinje for håndtering af grise med brok kan angives, at den ansvarlige for dyrene bør sørge for, at grise med brok, hvor brokdannelsen (uanset størrelse) har medført dårligt almenbefindende, væksthæmning eller tydelig bevægelseshindring, aflives straks.

Store brok

Grise med brok kan være udsat for stifællers bid, tråd, puf og stød, ligesom der er stor risiko for sår dannelse på broksækken. Såfremt det vurderes, at et stort brok hos en gris ikke er af en sådan karakter, at dyret skal aflives/slagtes straks, er det Fødevarestyrelsens vurdering, at dyret skal anbringes i en sygesti⁶⁵, jf. afsnit 5.3.2 om sygestier. Om underlag se dog også afsnittet om sygestier.

Det vil være en konkret vurdering, hvorvidt der er tale om et stort brok. Broksækkens størrelse bør vurderes i forhold til grisens størrelse.

Som en retningslinje er det Fødevarestyrelsens vurdering, at:

- broksække større end ca. 6 - 10 cm hos smågrise med en legemsvægt på ca. 15 - 35 kg er store brok
- broksække større end 15 cm for slagtegrise i den sidste del af opfedningsperioden er store brok.

Retningslinjerne er i overensstemmelse med Det Veterinære Sundhedsråds udtalelser⁶⁶.

Små brok

Grise med små brok, som er trivelige, går normalt og har normal huld, vil som udgangspunkt kunne opstaldes i almindelige stier. Hvis der er rifter på brokket, er udgangspunktet at små, overfladiske og tørre rifter på broksækken ikke i sig selv give anledning til, at dyret skal i sygesti. Små ukomplicerede overfladiske friske sår eller med tør sårskorpe giver i sig selv heller ikke anledning til, at grisen skal i sygesti. Varme og hævelse omkring såret er en skærpende omstændighed. Sår på broksækken, hvor det vurderes, at såret på brokket skyldes slid som følge af, at grisen har brok, er som udgangspunkt ikke et ukompliceret sår. Sår uden tør sårskorpe eller med tydelig varme og hævelse på broksækken derimod, vil som udgangspunkt betyde, at grisen skal i sygesti med mindre grisen aflives.

⁶⁵ Det Veterinære Sundhedsråd. Udtalelse af 2. december 2008 om svin med store/komplicerede navle- eller lyskebrok

⁶⁶ Det Veterinære Sundhedsråd. Mangelfuld håndtering af 26 grise med forskellige lidelser journalnr. 2017-32-0152-00130 og Det Veterinære Sundhedsråd. Udtalelse af 2. december 2008 om svin med store/komplicerede navle- eller lyskebrok

Ved vurderingen af, om grise med små brok skal i sygesti, skal det også tages i betragtning, hvorvidt grisens almenbefindende er påvirket. Herudover tages både størrelsen af broksækken, samt hvorvidt brokket mærkes varmt og ømt med i betragtningen.

Der henvises i øvrigt til det Veterinære Sundhedsråds udtalelse om svin med store / komplicerede navle- eller lyskebrok som retningslinje til vurdering af situationen⁶⁷.

Veterinærfaglige vurderinger

Efter Fødevarestyrelsens vurdering er der som udgangspunkt tale om uforsvarlig til grovere uforsvarlig behandling, hvis der i besætningen findes grise med brok, hvor broklidelsen medfører dårligt almenbefindende, væksthæmning eller tydelig bevægelsehæmning. Det samme gør sig gældende, hvis der i besætningen findes grise med brok med alvorligere sår, der ikke kan karakteriseres som overfladiske sår, uanset størrelsen på broksækken. Graden af uforsvarlighed afhænger af en konkret vurdering af det enkelte dyr. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at der som udgangspunkt er tale om grovere uforsvarlig behandling, hvis der findes grise med sprængt brok, uanset størrelsen af brokket.

Efter Fødevarestyrelsens vurdering vil der i udgangspunktet være tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling, når grise, med store brok uden sår, ikke er opstaldet på blødt underlag. Se afsnit 5.3.2 om sygesti vedr. blødt underlag.

[Det Veterinære Sundhedsråd har i en udtalelse af 13. december 2010 om behandling af navlebrok hos svin ved anvendelse af elastrator](#) udtalt: "at de velfærdsmæssige aspekter i brugen af elastrator til behandling af grise med navlebrok er uafklarede og derfor må antages at påføre dyrene en høj grad af smerte, lidelse, angst, varigt mén og væsentlig ulempe. Rådet finder således, at den beskrevne metode til behandling af grise med navlebrok ikke kan accepteres som værende i overensstemmelse med §§ 2 og 3 i dyrevelfærdsloven, jf. § 27."

⁶⁷ Det Veterinære Sundhedsråd. Udtalelse af 2. december 2008 om svin med store/komplicerede navle- eller lyskebrok

Foto 5.3.1: Navlebrok med sår på slagtegris opstaldet på fuldspaltegulv. Der kan være risiko for sprængning af broksækken. Grise med navlebrok kan være trivelige, men der kan være fare for akut og voldsom død, hvis brokket indeklemmes, eller hvis brokket sprænger.

Foto 5.3.2: Slagtegris fundet død med sprængt navlebrok. Læg mærke til det store sår i bunden af brokket.

Foto 5.3.3: Slagtegris med lyskebrok (nedløb). Der ligger tarme i pungen.

5.3.5 Halebid

Ved halebid i halekuperede grise skal halebiddene skriftligt dokumenteres. Se Vejledningen om dokumentation, risikovurdering og beskæftigelses- og rodemateriale for kontrol med dokumentation af halebid. Årsagen til halebid skal forsøges fastlagt og problemet (bestående i utilstrækkelige staldforhold eller driftsledelsessystemer) skal løses straks eller inden for en rimelig frist, afhængig af forholdets karakter.

Billede 18 og 19. Det er vigtigt, at udbrud af halebid identificeres på et tidligt stadie.

Den besætningsansvarlige bør sørge for om nødvendigt at skille halebider og de halebidte grise ad, og skal endvidere tage stilling til, hvorvidt de(n) halebidte gris(e) skal i behandling og/eller eventuelt flyttes til sygesti.

Den besætningsansvarlige skal, afhængig af forholdets karakter, straks eller inden for en rimelig frist, sørge for at rette de(t)forhold, der har ført til, at grisene er begyndt at bide haler.

Den besætningsansvarlige skal endvidere vurdere, om det beskæftigelsesmateriale, der er tildelt i stien er tilstrækkeligt, eller om yderligere (eller andet) beskæftigelses- og rodemateriale kan afhjælpe problemet. Tildeling af nye typer af beskæftigelses- og rodemateriale kan med sin nyhedsværdi være med til at dæmme op for et udbrud af halebid, indtil der er rettet op på den ubalance i grisenes miljø, som har medført problemet, da fokus flyttes fra halerne.

Man bør endvidere være opmærksom på mulige "forvarsler" om et kommende udbrud af halebidning, såsom grise med "hængende hale", øget aktivitet i stien og ændret æde- og drikkemønster

Foto 5.3.4: Grise med friske halebid af ca. 1 døgn's varighed. Sandsynligvis er det få dyr, der udfører den unormale handling. Den siddende gris har haft blodøre, der nu er blevet til et blomkålsøre.

Foto 5.3.5: Halebid af flere dages varighed. Der ses rødme, hævelse, sår og en demarkationslinje, hvor til halestumpen falder af.

Foto 5.3.6: Slagtegris med voldsomme, kroniske halebid. Halestumperne er hævede, sortfarvede, evt. blødende og flossede. Mange af disse dyr skal som udgangspunkt aflives. Øvrige dyr skal behandles efter en dyrlæges anvisning.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering at halebidte grise, hvor halebidet er af mindre alvorlig karakter, kan blive i den oprindelige sti, såfremt interventioner med eksempelvis ekstra tildeling af beskæftigelses- og rodemateriale eller at tage bideren ud af stien bremser

halebidningsadfærden. Det er en forudsætning, at der ikke er tegn på infektion ved halebidet og halen ikke er varm eller hævet.

Hvis det konstateres, at halebidte grise hvor halen er varm og hævet med tegn på infektion, ikke er isoleret i sygesti og evt. behandlet med antibiotika, er der, efter Fødevarestyrelsens vurdering, som udgangspunkt tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling.

Hvis grise er alment påvirkede med store halebid, og ikke er isoleret i sygesti og behandlet med antibiotika, vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering være tale om groft uforsvarlig behandling.

5.3.6 Øresår og flankesår

Øresår ses oftest hos smågrise. Øresår er sår i randen af ørene. De findes hyppigst på ørenes nederste rand (ved ørebasis) og på ørespidserne. Øresår kan være meget varierende fra små sår med rødme og skorpedannelse til mere alvorlige sår, hvor dele af øret falder af.

Øresår rammer hovedsageligt yngre grise. Sårene opstår oftest 2 til 3 uger efter fravæning, topper oftest 6 til 8 uger efter fravæning og heler op igen først i slagtegriseperioden.

Årsagen til øresår kendes ikke med sikkerhed. Der findes flere forskellige teorier om mekanismen bag øresår, herunder, at de skyldes:

- Bid/sutten fra andre grise (ligesom halebid)
- En bakterie den bakterie, der oftest nævnes som årsag til øresår, er den samme, som giver sodeksem, *Staphylococcus hyicus*
- Skrammer (fx efter slagsmål), som der går betændelse i
- Svampetoksiner (giftstoffer) i foderet

Flankesår er sår i huden på grisens flanke. Sårene kan være blodige eller være dækket af en mørk sårskorpe. Flankesår ses oftest kun hos enkelte dyr i en besætning.

Flankesår formodes generelt at skyldes puffen/bid/sutten fra andre grise, men det er muligt, at andre faktorer, som fx infektion med bakterier, også kan spille en rolle.

Øresår og flankesår vil ofte tiltrække andre grise, som vil forsøge at bide i dem. Det må antages at være smertefuldt. Grise med øre- eller flankesår skal flyttes til aflastnings- eller sygesti hvis sårene er blodige pga. bid fra stifæller eller hvis grisen er alment påvirket.

Se i øvrigt SEGES Svineproduktion [Øresår og flankesår](#).

Alvoren vurderes på linje med halebid.

Foto 5.3.7: Grise med ørebidssår. Sårene kan udvikle sig, så stykker af øret falder af. I baggrunden ses endvidere en gris med sår på flanken, hvilket også er en unormal adfærdstilstand sandsynligvis opstået på grund af flankesutten. Dyrene skal behandles efter en dyrlæges anvisning.

Foto 5.3.8: Gris med voldsomme kredsløbsforstyrrelser i ørene efter ørebid. Der er risiko for, at ørene falder af.

5.3.7 Endetarmsprolaps

Endetarmsprolaps er en lidelse, der ses jævnligt i grisebesætninger. Lidelsen er meget smertefuld, og den kan opstå momentant eller over kortere eller længere tid. Som retningslinje for den ansvarliges håndtering af dyr med endetarmsprolaps kan angives, at disse dyr altid bør underkastes en grundig undersøgelse straks lidelsen opstår, og der skal tages stilling til behandling. Den friske prolaps har en glat og skinnende slimhinde uden tegn på skader og blødning. Der kan forholdsvist hurtigt opstå væskeophobning og hævelse i prolapsen. Skader på prolapsen, som følge af stifællers bid eller skade fra stibund og inventar, vil resultere i blødninger på selve vævet eller i denne region, hvilket øger risikoen for infektion og forværrer muligheden for tilbagetrækning af prolapsen og helbredelse.

Behandlingen vil afhænge af lidelsens grad, og der vil, bortset fra lette grader, ofte være behov for iværksættelse af dyrelægeordineret behandling med mindre dyret aflives straks. Vurderes en endetarmsprolaps at være egnet til behandling skal dyret sættes i sygesti, det skal smertebehandles, det skal vurderes dagligt, og hvis det ikke kommer sig eller viser væsentlig bedring i løbet af den første uge skal det aflives.

Gentagelse af en anvist behandling efter behandlingsperiodens udløb er ikke i overensstemmelse med hensigten med reglerne om Bek om dyreejeres anvendelse af lægemidler til dyr. Hvis dyreejeren eller den besætningsansvarlige mener, at et dyr, som er behandlet i overensstemmelse med dyrlægens anvisning, har behov for yderligere behandling, skal denne først kontakte dyrlægen (fx ved behov for forlængelse af behandlingen, selvom dyrlægen har anvist én dags behandlingsperiode). Se side 7 i [Vejledning om bekendtgørelse om dyreejeres anvendelse af lægemidler til dyr](#).

At undlade behandling af endetarmsprolaps må efter Fødevarestyrelsens vurdering anses som uforsvarlig behandling af dyr, men vurdering af graden af uforsvarlighed må afhænge af en konkret vurdering af det enkelte dyr. Se også [Revideret udtalelse om svin med rektalprolaps](#).

Foto 5.3.9: So med endetarmsfremfald (prolaps) i sygesti. Prolapsen er et par dage gammel og skadet af bid fra andre søer. Prolapser kan blive voldsomme. Denne so skal som udgangspunkt aflives.

5.3.8 Andre lidelser

Benproblemer (ledbetændelse, bylder, sår, klovproblemer, knuder (tumores), hofteledsudskridning, brækkede knogler m.v.), utrivlighed (mager, afmagret, bleg, vommet), hjernehindebetændelse, ørelidelser (elefantiasis, blodøre, indgroede øremærker), div. sår og bylder på krop og i hovedet m.v. er lidelser der jævnligt ses i grisebesætninger.

Ses dyr med svære haltheder, afmagrede dyr og dyr med hjernehindebetændelse, der går i produktionsstier samt dyr med længerevarende smertefulde lidelser eller smertefulde lidelser, hvor behandling er udsigtsløs, vurderer Fødevarestyrelsen, at der som hovedregel vil være tale om grovere uforsvarlig behandling af dyr.

Er der tale om lettere haltheder, hvor grisen ikke fungerer normalt i stien, og hvor grisen ikke er sat i sygesti, vurderer Fødevarestyrelsen som hovedregel, at der vil være tale om uforsvarlig behandling af dyr.

Foto 5.3.10: So i sygesti med kronisk haseledsbetændelse. Tilstanden er kronisk, soen kan ikke komme sig og bør aflives. Kan være et "glemt" dyr.

Foto: 5.3.11: Gris med akut blodøre (othæmatom).

Blodøre ses især hos fravænnede grise, unggrise og slagtegrise. Grise med akut blodøre i den grad som fremgår af foto 5.3.11 skal opstaldes i sygesti, idet tilstanden er meget smertefuld. Smertebehandling bør overvejes. I løbet af nogle uger, vil blodet inde i øret koagulere, der dannes bindevæv, og øret ender som et "blomkålsøre". Må ikke forveksles med elephantiasis i øret. I baggrunden af fotoet ses en gris med ørerandssår.

Foto 5.3.12: Elefantiasis (lymfekarbetændelse) venstre øre. Ørene kan blive grotesk store. Dyret handicappes, idet øret blænder det ene øje. Samtidig kan der dannes sår på indersiden af øret og på kinden pga. friktion og varme.

Foto 5.3.13: So med "indgroet" øremærke. Der sker en vævsreaktion pga. øremærket, så øremærket "begraves". Øremærket skal straks fjernes. Der er tale om sjusk fra producentens side, idet det er yderst let at fjerne et øremærke, der medfører gene for dyret. Tilstanden er meget smertefuld, og der kan udvikles en tumor (knude) omkring øremærket. Hvis øremærket ikke kan fjernes uden store smerter for dyret pga. vævsvækst på begge sider af øret, må en dyrlæge bedøve øret før fjernelse af mærket.

Foto 5.3.14: Gris springhalt på venstre forben pga. kodeledsbetændelse. Hygiejnen er desuden yderst mangelfuld. Dyret har ikke adgang til blødt leje. Tilstanden er kronisk. Dyret skal aflives. Et typisk tilfælde på en "glemt" gris.

Foto 5.3.15: Utrivelig gris. Udspilet vom, ørespidsår og afmagret. Ikke i sygesti. Tegn på manglende tilsyn med dyrene. Grisen er tilsyneladende behandlet, idet den er opmærket med en grøn streg over ryggen, så producenten kan ikke have overset dyret.

Foto 5.3.16: So i faresti med fuldspaltegulv med hofteskred/-brud. Soen kan ikke rejse sig. Der ligger gødning bag den efter mindst 1 døgn. Foderet i krybben er urørt. Soen er højdrægtig, og producent har gjort klar til pattegrisene (varmelampe er tændt i smågrisehulen). Soen skal straks aflives. Obs. aflivning af dyr i sidste 10. del af drægtigheden! (Opmærksomheden henledes desuden på [Dyreværnsrådets udtalelse af 12. april 2007](#) om slagting og aflivning af fostre fra produktionsdyr og heste i den sidste tiendedel af drægtighedsperioden)

Foto 5.3.17: So med forvoksede klove og biklove indsat i faresti med redebygningsmateriale i form af snittet lucernehø. Soen skal straks beskæres. Tilstanden medfører unormal benstilling med belastning af led, muskler og sener. Desuden er der risiko for, at klovene hænger fast og evt. afrives.

Foto 5.3.18: So med en stor byld på venstre bagbens lår. Soen kan være upåvirket. Hvis dyret er påvirket bør producenten have ladet en dyrlæge behandle soen.

5.3.9 Rengøring af søer inden indsættelse i faresti

I bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise, § 27 anføres det, at drægtige søer og gylte skal gøres rene, når de anbringes i farestien. Paragraffen bygger på et EU- direktiv og kan muligvis dække en situation, hvor skab og lign. antages at være til stede. Udover i en sådan situation sanktioneres der ikke over for denne paragraf, med mindre søerne af anden grund er meget snavsede.

5.3.10 Sammenblanding og aggression

Fravænnede grise, avls- og slagtegrise skal holdes i stabile flokke og blandes så lidt som muligt⁶⁸. Hvis de skal blandes, skal det ske i en så ung alder som muligt, fortrinsvis inden eller indtil en uge efter fravæanning⁶⁹. Det kan dog i produktionen ofte være nødvendigt at sammenblande grisene senere og evt. flere gange.

⁶⁸ § 35 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁶⁹ §35 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Når grise blandes kan der opstå aggression i forbindelse med etablering af rangordenen og deraf risiko for skader.

Når fravænnede grise, avls- og slagtegrise blandes, skal de have tilstrækkelige muligheder for at flygte fra og skjule sig for andre grise⁷⁰. Når der vises tegn på alvorlige kampe, skal årsagerne hertil straks undersøges, og der skal træffes passende foranstaltninger⁷¹. For alle grise, der er opstaldet i grupper skal der træffes foranstaltninger til at forhindre slagsmål, der går ud over normal adfærd hos gruppeopstaldede dyr⁷². Der skal tillige træffes foranstaltninger til at minimere aggressioner blandt gruppeopstaldede søer og gylte⁷³.

Foranstaltninger til at hindre slagsmål kan f.eks. være halmballer eller mobile skillevægge sat op strategiske steder i stien, permanente skjul, adgang til to stier (bemærk krav om 3 meter til løsgående søer og 2,4 m til gylte⁷⁴), plads nok til at svage dyr kan flytte sig fra stærke dyr, gulv-fodring ved sammenblanding og ekstra tildeling af halm eller andet rodemateriale.

Sammenblanding både af søer og gylte⁷⁵ og af fravænnede grise, avls- og slagtegrise skal ske under opsyn⁷⁶. Det er en væsentlig bestemmelse både af hensyn til at kunne minimere/forhindre slagsmål og af hensyn til at isolere patologisk aggressive dyr eller dyr der er kommet til skade fra andre dyr⁷⁷.

Der er her efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om uforsvarlig behandling, når der ikke er lavet foranstaltninger mod aggressivitet i løsdrift, og aggressive eller forfulgte dyr ikke isoleres. F.eks. kan nævnes søer i løsdrift med tydelige tegn på permanent højt aggressionsniveau, f.eks. bid i skeden og rifter/sår på andre dele af kroppen, eller fravænnede grise og slagtegrise med tydelige tegn på permanent højt aggressionsniveau, f.eks. ørebid, halebid, sår og rifter. I besætninger, hvor der foretages unødigt sammenblanding af grise, men dyrene har ikke lidt synlig overlast vurderes forholdet efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel som væsentlig ulempe for dyrene.

⁷⁰ § 35 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷¹ § 35 stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷² § 8 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷³ § 26 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷⁴ § 65 stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷⁵ § 26 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷⁶ § 35 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷⁷ § 8 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Foto 5.3.22: Mager so med byld på siden og tegn på slagsmål. Bidsårene er her et par dage gamle. Friske sår vil fremstå røde og hævede. Oftest sidder sår efter slagsmål på dyrenes ører, hoved, hals og skulder, idet grise kæmper hoved mod hoved. Når der er sår på den øvrige del af kroppen, er dette tegn på, at dyret har prøvet at flygte fra en angriber, men ikke har haft mulighed for at komme væk.

5.3.11 Strøelse

Når drægtige søer og gylte holdes i løsdriftssystemer er der krav om strøelse på det drænedede eller faste gulv⁷⁸. Strøelse kan udgøres af halm, spåner, savsmuld eller lign. Kravet gælder alle uanset hvornår systemet er taget i brug.

Der er ikke angivet konkrete anbefalinger til mængden af strøelse i det lovforberedende materiale. Det er derfor ikke muligt, at argumentere for at strøelse skal tildeles i en sådan mængde, at det kan fungere som leje.

Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at der ikke nødvendigvis skal være så meget strøelse, at cementen er dækket. På den anden side skal der være så meget, at det er tydeligt, at der anvendes strøelse. Strøelse kan her ikke erstattes med gummimåtter.

N.B: Når kravet om strøelse er opfyldt, opfyldes automatisk også kravet om rode- og beskæftigelsesmateriale⁷⁹. Det modsatte er dog ikke gældende.

⁷⁸ § 67 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁷⁹ § 14 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Hvis der ikke bruges strøelse overhovedet eller det vurderes, at der ikke bruges tilstrækkeligt strøelse, vil derefter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om væsentlig ulempe.

5.3.12 Beskæftigelses- og rodemateriale

Alle grise skal have permanent adgang til en tilstrækkelig mængde halm eller andet manipulerbart materiale, der kan opfylde deres behov for beskæftigelses- og rodemateriale. Der henvises til [Fødevarestyrelsens vejledning](#) om risikovurdering for halebid og om tildeling af beskæftigelses- og rodemateriale vedrørende mængden, tildelingen og typen af materiale samt til afsnit 5.3.4 om halebid. På fødevarestyrelsen hjemmeside findes [eksempler på beskæftigelses- og rodematerialer til svin](#). Her er der billeder og beskrivelser af de forskellige materialer.

Ved tildeling af utilstrækkelige mængder, ukorrekt tildeling eller valg af materiale vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling afhængig af dyrenes almenbefindende og tegn på mangel på beskæftigelse, f.eks. halebid.

5.3.13 Søer og gylte - redebygningsmateriale

I ugen før forventet faringstidspunkt skal søer og gylte⁸⁰. Opmærksomheden skal dog henledes på, at det også fremgår af bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise, at griseproducenten kan undlade at tildele redebygningsmateriale i ugen før forventet faring, hvis det teknisk set ikke kan lade sig gøre med det gyllesystem, der anvendes på bedriften. Der skal altså tungtvejende overvejelser til før der sanktioneres for denne bestemmelse. Grunden er, at det kan være meget vanskeligt at bevise, at gyllesystemet på den pågældende bedrift kan håndtere redebygningsmaterialet. Dog skal det gøres klart, at ud fra dyreværns-mæssige hensyn anbefales det at give redebygningsmateriale i ugen før forventet faring for at tilgodese de drægtige søer og gyltes stærke motivation for at udføre redebygning.

⁸⁰ § 70 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

5.3.14 Pattegrise (fravænningsalder)

Pattegrise må ikke vænnes fra soen, før de er mindst 28 dage gamle, medmindre det ellers ville gå ud over moderdyrets eller pattegrisenes velfærd eller sundhed⁸¹.

Pattegrisene kan fravænnenes indtil syv dage tidligere altså i en alder af mindst 21 dage. Dette kan dog kun tillades, hvis de flyttes til specialiserede stalde, der tømmes og renses og desinficeres grundigt og er adskilt fra stalde, hvor der holdes søer, dvs. efter "alt-ind-alt-ud" princippet, hvor modtagerstald/-afsnit er tom, ren og tør, når de fravænnede grise sættes ind⁸². Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at princippet er respekteret også, når indsættelse sker over en periode af op til to uger. Staldens egnethed til at modtage grise, som er ned til 21 dage gamle kan vurderes på baggrund af grisenes liggeadfærd. I normal hviletilstand vil grisene ligge i halvt sideleje. Hvis det er for koldt, eller hvis der er træk, vil grisene klumpe sammen og ligge i bugleje, dvs. de trækker benene op under sig for at mindske kontakten til underlaget. Det skal sikres, at grisene har adgang til et lejeareal, som passer til grisenes termoneutrale zone (ca. 30°C) jf. afsnit 5.1.8 staldklima mm.

⁸¹ § 33 stk 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁸² § 33 stk 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Som en retningslinje til at vurdere, om grisene har den rigtige alder ved fravæning, kan antallet af søer per faresti anvendes. Nedenstående tabel viser retningslinjer for vurdering af antal søer per faresti.

	Anbefaling	Skærpet fokus	OBS	OBS
Indsættelse før faring, dage	7	4	3	3
Diegivningsdage	25	24	21	24
Ammesodage	5	5	5	2
Rengøring, dage	3	2	1	1
I alt, antal dage i faresti per farende so	40	35	30	30
Søer per faresti	4,0	4,5	5,0	5,0
Farestier per 100 årssøer	25	22	20	20

Under den grønne boks angives anbefaling til dimensionering af antal farestier. Hvis der er fire søer per faresti, vil der være plads til, at søerne kan flyttes til farestien syv dage før faring, der er plads til 25 diegivningsdage samt fem ammesodage, og der er plads til, at farestien står tom i tre dage under rengøring. Hvis der er 4,5 søer per faresti, er der færre dage til hhv. rengøring og indsættelse i faresti før faring, se den gule boks med skærpet fokus. Hvis der er fem søer per faresti, kan antallet af diegivningsdage samt ammesodage ikke opretholdes. Her vurderes det for en almindelig produktionsbesætning med behov for ammesøer, at en andel af grisenes fravænes før de er 21 dage gamle.

Hvis der er flere end 4,5 søer. pr faresti bør fravænningsalderen undersøges nærmere.

Som en retningslinje angiver EURCAW-Pigs, at der for hele produktionsanlægget (farestald, løbekontrol-stald og drægtighedsstald) bør være seks gange så mange ikke-diegivende søer, som der er diegivende søer.

Afhængigt af forholdene i den givne besætning, kan det være mere hensigtsmæssigt at vurdere fravænningsalder på baggrund af forholdet mellem antal grise, som fravænes per

uge og antal pattegrise ved søerne. Som en retningslinje angiver EURCAW-Pigs, at forholdet mellem antallet af pattegrise ved søerne og antallet af grise, som fravænnenes per uge, bør være større end 3,5:1. Det betyder, at der bør være mindst 3,5 gange så mange pattegrise ved søerne, end der fravænnenes på en uge. Yderligere oplysninger kan findes på [EURCAW-Pig](#)

Som retningslinje til at vurdere grisenes alder, kan grisenes størrelse inddrages. Ifølge det gennemsnitlige produktionsniveau pr. besætning, fra landsgennemsnit for produktivitet i produktionen af grise i 2019, er den gennemsnitlige vægt ved fravænnning med 31 diegivningsdage på 6,5 kg. Det skal bemærkes, at der kan være stor variation i grisenes størrelse i et kuld. Derfor vil det primært være relevant, at veje grisene i tilfælde med mange små grise ved fravænnning, og hvor der er mistanke om, at de fravænnenes for tidligt. Det må bero på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde, om grisene fravænnenes for tidligt.

5.4 Operative indgreb

5.4.1 Halekupering

Halekupering foretages for at forebygge halebidning, der er en unormal adfærd hos grise som tegn på, at "noget er galt" i produktionen (plads, klima, træk, fodring, manglende/mangelfuldt rode- og beskæftigelsesmateriale). Pattegrise må ikke halekuperes rutinemæssigt⁸³. Hvis der er dokumentation for, at halekupering er nødvendig, herunder, at der er forsøgt foranstaltninger, for at forhindre halebidning under hensyntagen til miljøet og belægningsgraden, kan halekupering dog foretages inden for dyrets 2.- 4. levedøgn. [Se vejledningen om dokumentation, risikovurdering og beskæftigelses og rodemateriale](#) for kontrol med dokumentation af halebid og risikovurdering med handlingsplan for nedbringelse af antallet af halekupperede grise.

Når et stykke af halen klippes af, er en teori at der opstår hypersensitivitet i stumpen, så grisen hurtigere flytter sig, hvis en anden gris forsøger at bide i stumpen. Derudover er det sværere at få fat og bide i halen efter kuperingen.

Pattegrises haler skal kuperes mindst muligt, og der må højst kuperes op til halvdelen af den⁸⁴. Dette vil i praksis sige, at halen skal kunne danne en næsten fuld cirkel.

⁸³ § 47 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

⁸⁴ § 47 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

Foto 5.4.1: Smågrise halekuperet, hvor ca. $\frac{1}{2}$ delen af halen er tilbage. Halen kan næsten danne en fuld cirkel (blå pil).

Retningslinjer ved fund af for korte haler hos pattegrise:

Til hjælp til vurdering af, om pattegrisenes haler er klippet for korte, anbefales det, at de kuperede haler sammenlignes med intakte haler på andre alders- og vægtsvarende pattegrise fra samme besætning, det vurderes, at grisene er alderssvarende, hvis der kun er et par dages forskel i alder. Ved at måle de kuperede haler og sammenligne disse med intakte haler fås en klar indikation af, om de kuperede haler er for korte eller ej - dvs. om mere end $\frac{1}{2}$ delen af halen er kuperet. Det skal pointeres, at det er vigtigt, at man har en begrundet mistanke om, at halerne er for korte på et ikke ubetydeligt antal smågrise, før man sanktionerer.

Når man vælger at sanktionere, er det vigtigt, at dokumentationen er i orden. Til brug for dokumentation skal der tages billeder af både halekuperede pattegrise og pattegrise med intakte haler (halerne holdes op imod et målebånd el.lign. mens der tages et billede). Det er vigtigt at sammenligningen foretages mellem pattegrise i samme besætning, og at disse er af samme alder. Man bør måle og fotodokumentere halelængder hos ca. 10-20 repræsentativt udvalgte pattegrise med intakte haler, og derefter sammenligne med mål af et tilsvarende antal pattegrise med formodede for korte haler.

Der er Fødevarestyrelsens vurdering, at der som hovedregel kan være tale om grovere uforsvarlig behandling, hvis halekupering foretages af landmanden selv væsentligt senere end grisenes 4. levedøgn. Et eksempel kunne være en landmand, der selv halekuperer en flok grise

efter udbrud af halebid.

Der vil efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling, hvis grisene halekuperes indenfor 1. levedøgn.

5.4.2 Tandslibning - pattegrise

Hjørnetænder slibes på pattegrise for at undgå, at grisene sårer soens yver eller hinanden under kampen for mælk. Når tænderne slibes, undgås, at tanden flækker med deraf følgende risiko for infektion og smerte (dette er der risiko for ved tandklipping).

Slibning af pattegrises hjørnetænder må ikke foretages rutinemæssigt⁸⁵. Hvis det er nødvendigt med slibning kan dette foretages indenfor dyrets første 4 levedøgn⁸⁶.

Tænder må ikke klippes (derfor bør kontrollanten anmode om at se tandsliberen). Antallet af grise, der får slebet tænder, er faldende. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at det er tilstrækkeligt at den besætningsansvarlige giver en fyldestgørende mundtlig dokumentation for behovet for tandslibning.

Hvis tænder er klippet med deraf følgende betydelig skade på dyr f.eks. kæbeknoglebetændelse, så kan der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om grovere uforsvarlig behandling. Hvis tænder slibes efter 4. levedøgn, så er der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om væsentlig ulempe.

5.4.3 Tandslibning - orner

Orners hjørnetænder må ikke klippes, men orners hjørnetænder kan om nødvendigt slibes⁸⁷. Slibningen må kun foretages af en dyrlæge eller en person, der er uddannet dertil, og som har erfaring med slibning af hjørnetænder⁸⁸. Der er ikke specifikt taget stilling til hvilken uddannelse, der kræves. Indtil dette evt. specificeres er det Fødevarestyrelsens vurdering at en grundig instruktion fra en dyrlæge kan accepteres, dog forudsat at slibning er udført korrekt.

Hvis orners tænder er klippet med tydelige tegn på, at dyret har været udsat for smerte, lidelse, mén og væsentlig ulempe, f.eks. hvis der er åben pulpahule, tegn på infektion eller

⁸⁵ § 42 stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁸⁶ § 42 stk. 4 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁸⁷ § 42 stk 1 og 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁸⁸ § 42 stk 5 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

lign., så vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om grovere uforsvarlig behandling.

Efter Fødevarestyrelsens vurdering vil der som hovedregel være tale om væsentlig ulempe, hvis det konstateres, at orners tænder er klippet, men der er ikke tegn på at dyret har lidt overlast.

5.4.4 Kastration

Pattegrise kan kastreres af uddannede personer uden forudgående bedømmelse, hvis det sker indenfor dyrets 2.-7. levedøgn og pattegrisen gives længerevarende smertebehandling⁸⁹.

Smertebehandling sker med såkaldte nonstereoider, der tilhører samme gruppe medicin som menneskets hovedpinetabletter. Smertebehandlingen bør efter Fødevarestyrelsens vurderingen gives passende tid forud for kastrationen for at have den hensigtsmæssige virkning. Fx ved brug af Metacam inden kastration, opnås den bedst mulige postoperative smertelindrende effekt ved, at det administreres 30 minutter før (Jf. udtalelse om kastration af pattegrise fra Dyreværnsrådet, 2010).

Det bør sikres, at der er udstyr til smertelindring til stede.

Landmænd, der har gennemført et kursus, der er godkendt af Fødevarestyrelsen (FVST), må lokalbedøve pattegrise forud for kastration⁹⁰. Kastration af pattegrise med forudgående lokalbedømmelse skal ligeledes finde sted inden for dyrets 2.-7. levedøgn. Dyret skal tillige gives længerevarende smertebehandling.⁹¹

De personer, der anvender lokalbedømmelsen forud for kastration, skal kunne fremvise et personligt kursusbevis.

Kastration ved overrivning af væv (sædstrengen) må ikke foretages, da dette er meget smertefuldt.

Hvis kastration foretages efter grisens 7. levedøgn, skal indgrebet foretages af en dyrlæge og dyret skal bedømmes samt gives længerevarende smertebehandling.

Ved kastration af grise foretaget væsentligt senere end de 2 – 7 første levedøgn, vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel være tale om grovere uforsvarlig behandling,

⁸⁹ § 44 stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁹⁰ § 7, stk. 2 og § 9, stk. 4 i bekendtgørelse om dyreejers anvendelse af lægemidler

⁹¹ § 44 stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

hvis grise kastreres uden bedøvelse på dette tidspunkt af lægmand. Et eksempel kan være en producent, der kastrerer smågrise ved fravæning eller "glemte" hangrise.

Hvis producenten kastrerer grisene mellem 7. og 10. levedøgn eller uden smertebehandling, så vil der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel tale om uforsvarlig behandling af dyr.

5.5 Aflivning af grise

Det er almindeligt, at griseproducenter selv afliver grise, der er uhelbredeligt syge eller tilskadekomne. Aflivning af grise sker for pattegrisenes vedkomne oftest ved, at dyret med hovedet forrest slås hårdt ned i gulvet. Et stump instrument kan også benyttes til at slå dyret hårdt i hovedet ved dyr op til 5 kg. Det er en forudsætning, at dyrevelfærdslovens §25 med krav om, at dyret aflives så hurtigt og smertefrit som muligt er overholdt.

Ved aflivning af grise over 5 kg skal, der til bedøvelse anvendes en penetrerende bolt pistol, med mindre aflivning foretages af en dyrlæge, slagter, person med jagttegn eller en anden person, der har modtaget uddannelse i slagting eller aflivning. Hvis dyr aflives af en af de nævnte personer, foretages det med en af de metoder, der fremgår af bilag 1 i Rådets forordning nr. 1099/2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet (aflivningsforordningen).

Boltpistolen driver en bolt ind i hjernebarken på dyret. Skydning med bolt pistol er en bedøvelsesmetode. Jævnfør artikel 4 i aflivningsforordningen skal bedøvelsen med bolt pistolen efterfølges af en procedure, der medfører døden. I grisebesætninger vil det i praksis betyde enten i form af afblødning eller rygmarvsstødning.

Boltpistolen skal kontrolleres under kontrolbesøget. Dette kan gøres ved, at producenten eller kontrollanten skiller den ad efter forud at have sikret, at der ingen patroner er i kammeret. Bolt pistolen samles igen uden patron, bolten spændes og pistolen trykkes af. Bolten må ved denne metode ikke falde ud af pistolen, men skal forblive indenfor. Hvis bolten forbliver ude er dette et tegn på, at pistolen er defekt. Bolt pistolen skal derfor enten repareres, eller der skal anskaffes en ny.

Besætningsejeren skal kunne beskrive proceduren for aflivning og kunne dokumentere hvilken procedure, der anvendes til aflivningen. Der skal altid kunne fremvises funktionsdygtigt aflivningsudstyr enten i form af en skarp kniv, der er egnet til at overskære halsen på en gris eller i form af en rygmarvsstøder. Besætningsejeren skal kunne forklare, hvordan han anvender rygmarvsstøderen. De oplysninger, der gives om procedurer og udstyr, skal om muligt tjekkes på aflivede dyr.

Hvis aflivning af dyret sker ved afblødning efter brug af bolt pistol, kan dette kontrolleres. Det er sværere at kontrollere, om aflivning ved brug af rygmarvsstødning har fundet sted og er foregået korrekt. Her kan den tilsynsførende anmode om at se en tilgængelig rygmarvsstøder i besætningen og om at få en forklaring af, hvordan den anvendes.

Der gøres opmærksom på, at et dyr, der afblødes, ofte får nogle voldsomme muskelsammentrækninger. Dette er ikke tegn på, at dyret lider, men er en naturlig del af dødsprocessen.

Efter en aflivning skal det sikres, at dyret er dødt.

Dødstegn:

- Helt udvidet sort pupil
- Ingen blinken, hvis øjet berøres
- Ophør af vejrtrækning
- Helt slap endetarmsmuskel og slap krop
- Hjertet er ophørt med at slå

Retningslinje for, hvornår anmeldelse foretages: Hvis der ligger dyr, der er skudt med bolt pistol uden efterfølgende afblødning, og besætningsejeren ikke kan fremvise tilgængelig rygmarvsstøder og beskrive anvendelse af denne. Eller hvis det ved selvsyn konstateres, at en person afliver et dyr ukorrekt og/eller ikke sikrer sig, at dyret er dødt. Hvis dyret efterlades levende, er der efter Fødevarestyrelsens vurdering som hovedregel mindst tale om grovere uforsvarlig behandling.

Påbud: Ved defekt bolt pistol eller/og manglende aflivningsprocedure. Anden opfølgning vil i denne situation typisk være tilsendelse af faktura for indkøb/reparation af bolt pistol og indkøb af kniv.

5.6 Optegnelser

I henhold til bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise, § 6, stk. 1 skal enhver, der holder dyr, føre optegnelser over al medicinsk behandling og over antallet af døde dyr, som måtte være konstateret i forbindelse med hvert tilsyn. Kontrollanten skal se disse optegnelser.

Optegnelserne over døde dyr skal opbevares i mindst 3 år⁹². Der er ikke specifikke krav til, hvordan disse optegnelser skal føres. Blot skal de være tilgængelige og velordnede.

⁹² § 6, stk. 3 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

Opbevaring af DAKA-sedler kan ikke erstatte optegnelser, idet både antal og dato skal fremgå af optegnelserne.

Medicinoptegnelserne skal opbevares samlet og overskueligt i mindst 5 år, de skal omfatte de behandlinger, der foretages af den besætningsansvarlige⁹³. Optegnelserne skal være læselige således, at man uden besvær kan orientere sig om, hvilke behandlinger den besætningsansvarlige har foretaget. Optegnelserne skal indeholde følgende:

1. dato for behandlingens indledning og afslutning
2. hvilke og hvor mange dyr, der er behandlet med entydig identifikation eller hvis det ikke er muligt, antal, anslået vægt og stinummer eller staldafsnit eller tilsvarende opdeling
3. årsag til behandlingen
4. hvilket lægemiddel, der er anvendt
5. dosering af lægemidlet (anvendt mængde pr. indgift og antal behandlinger pr. dag) og hvordan det er indgivet.⁹⁴

Kravet om optegnelser omfatter ikke sera, vacciner og V-mærkede jern- og vitaminpræparater.

Formålet med optegnelserne er for det første at dokumentere, at tilbageholdelsestiderne er overholdt og medvirke til, at der kun markedsføres dyr uden medicinrester. Dernæst er det afgørende, at den besætningsansvarlige til enhver tid er i stand til at redegøre for hvilke lægemidler, dyrene er behandlet med, og at det er sket i overensstemmelse med dyrlægens anvisninger. Endelig er det vigtigt, at både den besætningsansvarlige og dyrlægen har et overblik over omfanget af sygdomme og behandlinger i besætningen, for på den baggrund at kunne prioritere og målrette indsatsen for at forbedre sundhedstilstanden og dermed velfærden i besætningen og samtidigt reducere medicinforbruget.

Optegnelserne er den besætningsansvarliges dokumentation for de udførte behandlinger i besætningen, og optegnelserne kan ikke erstattes af dyrlægens anvisninger.

Opbevaring af tilbageholdelsessedler kan ikke erstatte kravet om optegnelser over de behandlinger, den besætningsansvarlige har foretaget.

⁹³ § 15 i bekendtgørelse om dyreejeres anvendelse af lægemidler til dyr

⁹⁴ § 16, stk. 1 i bekendtgørelse om dyreejeres anvendelse af lægemidler til dyr

Kravet om optegnelser gælder også anvendelse af receptpligtige lægemidler til udvortes brug, som f. eks salver og spray.

Der er krav om entydig identifikation hvis muligt. Dette betyder, at hvis dyrene er entydigt mærket, skal identifikationsnummeret anføres. Dette omfatter også smågrise, der f.eks. er bestemt til avl og som derfor er mærket.

Afbrydes indledt behandling af dyrlægen, for eksempel på baggrund af laboratoriesvar, skal dette også føres til optegnelserne med præcisering af, hvor længe den oprindeligt indledte behandling varede.

Mindre alvorlige overtrædelser kan f.eks. være enkelte utilstrækkelige optegnelser, hvor f.eks. dato eller identifikation af det behandlede dyr ikke fremgår, eller hvor kravet om opbevaring af optegnelserne i 3 år (døde dyr) eller 5 år (medicin) ikke fuldt ud er opfyldt, men opbevaring dog har fundet sted over en periode, der nærmer sig det krævede.

Alvorlige overtrædelser kan f.eks. være manglende optegnelser, meget sporadiske optegnelser, eller så udbredte mangler ved optegnelserne, at størstedelen ikke opfylder kravene og dermed ikke har nogen informationsværdi. Hvis opbevaringsperioden for optegnelserne ligger meget langt fra det krævede, vil dette også være alvorligt.

5.7 Krav til personale og besætningsansvarlige

Griseproducenter er forpligtet til at sørge for, at de dyr, som er i vedkommendes varetægt, passes af et tilstrækkeligt antal personer, der har de relevante faglige færdigheder, kvalifikationer og den relevante viden⁹⁵. Kravet skal sikre, at dyrene kan passes velfærdsmæssigt forsvarligt. Med dette krav forstår Fødevarestyrelsen, at alle, der passer grise, skal have de relevante færdigheder. Det skal også bemærkes, at det ikke er nok, at griseproducenten alene har kendskab til gældende lovgivning på dyrevelfærdsområdet. Griseproducenter, der beskæftiger eller ansætter personer til pasning af grise skal sikre sig, at disse personer har modtaget instruktion og vejledning om bestemmelserne i lovgivningen om grises velfærd⁹⁶. Desuden skal alle dyr tilses mindst én gang dagligt⁹⁷.

5.7.1 Uddannelseskrav

Ifølge bekendtgørelse om uddannelseskrav for den besætningsansvarlige for landbrugsmæssigt hold af svin, malkekvæg og æglæggende høner, stilles der krav om, at de

⁹⁵ § 3, stk. 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁹⁶ § 3, stk. 2 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

⁹⁷ § 4, stk 1 i bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise

besætningsansvarlige skal have gennemført en relevant uddannelse, hvis de arbejder i en grisebesætning, hvor det samlede antal grise registeret på CHR-nummeret er større eller lig med en eller flere af de følgende tærskelværdier:

- 300 søer, gylte eller orner
- 3.000 slagtegrise
- 6.000 smågrise

Den besætningsansvarlige er den person, som har det daglige ansvar for pasningen af dyrene. Dette kan enten være ejeren eller den person, som ejeren har udpeget til at varetage det daglige ansvar for pasning af grisene. Man kan derfor opleve, at en grisebesætning kan have flere forskellige besætningsansvarlige, hvis det er forskellige personer, som har ansvaret for forskellige stalde/staldafsnit. Samtidig kan den samme besætningsansvarlig have ansvaret for flere forskellige besætninger, da den besætningsansvarlige ikke nødvendigvis behøver at udføre det daglige arbejde med dyrene. Det er den besætningsansvarliges ansvar at sikre sig, at dyrene passes på forsvarlig vis, og personen bør derfor være til stede på besætningen i et sådan omfang, at der kan føres tilsyn med, at pasningen af dyrene foregår forsvarligt.

Uddannelseskravet gælder for alle, der fra d. 1. juli 2018 for første gang ansættes som besætningsansvarlig i en grisebesætning som overstiger en eller flere af tærskelværdierne. Det vil sige, at for personer der tidligere har været ansat som besætningsansvarlig i en grisebesætning, som overstiger tærskelværdierne, gælder uddannelseskravet ikke.

Hvis en person ikke tidligere har været besætningsansvarlig men ansættes i en grisebesætning, som overstiger tærskelværdierne, skal uddannelsen være gennemført senest d. 30. juni 2019. Hvis det derimod drejer sig om en person, der tidligere har været besætningsansvarlig i en anden grisebesætning, som var mindre end tærskelværdierne, eller hvor besætningen ændrer størrelse, så antallet af grise kommer til at overstige tærskelværdierne, er kravet, at uddannelsen skal være gennemført inden for 6 måneder siden den besætningsansvarlige er blevet omfattet af kravet om uddannelse.

Uddannelseskravet er opfyldt, hvis personen har gennemført landbrugsuddannelsen eller har gennemført et kursus i griseproduktion, der skal være godkendt af Fødevarestyrelsen. Den besætningsansvarlige, der er omfattet af krav om uddannelse, skal kunne fremvise dokumentation på gennemført uddannelse. Dyrlæger og kandidater i husdyrvidenskab er undtaget fra uddannelseskravet. Det er også muligt at få anerkendt udenlandske erhvervsmæssige kvalifikationer i stedet for at opfylde uddannelseskravet.

5.7.2 Kontrolmetode

For at vurdere om der er tilstrækkeligt antal personale med de fornødne faglige kvalifikationer og færdigheder, kan spørges ind til dette og den ansattes ansvarsområder samt arbejdsgange og rutiner, herunder hvordan det daglige tilsyn udføres. Ved vurderingen om personalet har de tilstrækkelige kvalifikationer, vil helhedsindtrykket i besætningen også kunne lægges til grund. Den besætningsansvarlige har det overordnede ansvar for pasningen af dyrene i besætningen, Det er derfor Fødevestyrelsens vurdering, at denne har ansvar for at instruere andet personale i pasning af grisene, herunder hvornår der tages beslutninger i forbindelse med dyrevelfærdsmæssige problemstillinger som f.eks., hvornår et dyr skal i sygesti, behandles eller evt. aflives.

Den besætningsansvarlige kan i særlige situationer have fået dispensation fra uddannelseskrauet. I sådanne situationer bør den pågældende besætningsansvarlige kunne fremvise dokumentation på dispensationen.

Der er efter Fødevestyrelsens vurdering, at der som hovedregel er tale om væsentlig ulempe til uforsvarlig behandling hvis personalet er mangelfuldt i antal eller personalet ikke besidder relevante faglige færdigheder og kvalifikationer. Sanktionsniveauet vurderes under hensyntagen til i hvilken grad, dyrene evt. har lidt overlast. Eksempelvis hvis manglende tilsyn har resulteret i, at dyr ikke er behandlet efter forskrifterne.

Hvis den besætningsansvarlige ikke har gennemført en relevant uddannelse inden for tidsfristen, eller ikke har gennemført uddannelsen sanktioneres der i overensstemmelse med bestemmelserne i bekendtgørelsen.

Bilag 1: Definitioner

De forskellige kategorier af dyrearten gris defineres jf. bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise på følgende vis⁹⁸:

grise:	Ved gris forstås en gris i enhver alder, uanset om det opdrættes til avl eller med henblik på slagtning
Pattegris:	En gris fra fødsel til fravænning.
Smågris:	En gris fra fravænning, og indtil den er 10 uger gammel.
Avls- og slagtegris:	En gris fra den er 10 uger gammel og indtil slagtning eller indsættelse i stald eller staldafsnit med henblik på løbning.
So:	Et hundyr efter første faring.
Gylt:	Et hundyr fra indsættelse i stald eller staldafsnit med henblik på løbning* og indtil faring.
Diegivende so:	Et hundyr fra tidspunktet for faring til fravænning af pattegrisene.
Goldso:	En so efter fravænning og indtil løbning eller indtil slagtning.
Drægtig so:	En so fra løbning og indtil faring.
Orne:	Et handyr efter kønsmodning,** bestemt til avl.
*	Kønsmodenhed hos hundyr indtræder, når dyret er fra 5½ til 7(8) måneder gammelt afhængigt af alder, race og miljøpåvirkninger (f.eks. tilstedeværelse af orne).
**	Kønsmodenhed hos handyr indtræder i 6-7 måneders alderen med en vis individuel variation. Her spiller miljøpåvirkninger også ind (f.eks. sinker opvækst sammen med sopolte puberteten, mens opvækst med andre orner inducerer puberteten).

Bemærk!

⁹⁸ Bemærk at samme kategori har været benævnt forskelligt. F.eks. er smågris og en fravænnet gris det samme.

- Sopolt:** I perioden fra en hungris (sogris) udtages til avl og indtil løbning betegnes den som en sopolt i daglig tale. Betegnelsen sopolt anvendes ikke i lovgivningen.
- Gylt:** I daglig tale er en gylt en hungris efter den er løbet første gang og indtil faring. Definitionen i lovgivningen er anderledes jf. definitionen ovenfor.
- Galtgris** En galt er en kastreret hangris.

Bilag 2: Omregning fra gris til VPE

Tabellen stammer fra SEGES Svineproduktion hjemmeside. Tabellen er udbygget med en beregning af belægningsgrad m^2/dyr svarende til $12 m^2/VPE$. Det er Fødevarestyrelsens vurdering, at et reserve- og alarmsystem som hovedregel er nødvendig, når der er mindre end $12 m^2/VPE$.

[LINK](#) til SEGES samlede notat om sikringsanlæg.

Dyreart	Vægt, kg/dyr	VPE*/dyr	$12 m^2/VPE$ svarer til belægningsgrad, m^2/dyr
Smågrise	5	0,04	0,48
	15	0,08	0,96
	25	0,11	1,32
Slagtegris	50	0,17	2,04
	70	0,21	2,52
	90	0,24	2,88
Drægtige søer (8 uger efter løbning) 1 uge før faring	175	0,25	3
	175	0,33	3,96
Diegivende søer	175	0,44	5,28

*1 VPE = antal dyr, der afgiver en total varmeproduktion på 1.000 W ved 20 °C.

Bilag 3: Retningslinjer for tilstrækkelig vandtildeling.

For at sikre at der ikke bliver konkurrence om vandet, er det vigtigt, at der er tilstrækkelig antal drikkevandsinstallationer. Grisene skal nemt kunne bruge drikkevandsinstallationerne og vandventiler og nipler skal have et konstant og tilstrækkeligt flow, når de aktiveres.

Ved vurderingen af, om drikkeventiler har et tilstrækkeligt flow, kan angivelserne i nedenstående tabel anvendes som retningslinje.

Tabel 1: Oversigt over drikkeventilers anbefalede ydelse

	Liter pr. minut
Pattegrise (alle ventiltyper)	Maks. 0,5
Smågrise (bideventil)	0,5 – 0,8
Ung- og slagtegris (bideventil)	0,8 – 1,2
Søer i boks ((løbe-/kontrolafd.) (næseventil)	Min. 3,0
Løsgående søer (bideventil)	1,5 – 2,0
Diegivende søer (næseventil eller vakuumventil)	Min. 4,0

Kilde: SEGES Svineproduktion

Table 2: Oversigt over vandtildelingsmetode og anbefalet antal grise pr. drikkeventil/-kop/-trug i relation til dyregruppe og opstaldningsform.

Dyregruppe	Type af vandtildeling	Grise pr. vandtildelingsenhed
Pattegrise	Ventil med drikkeplade	Én pr. faresti
	Sutteventil	Én pr. faresti
	Bideventil	Én pr. faresti
	Drikkekop	Én pr. faresti
Smågrise	Sutteventil	10*
	Bideventil, rørfodringsautomat	10*
	Bideventil, vådfodring	15*
	Drikkekop	15-30 ²
Slagtegris	Drikketrug med vakuumventil	Variierende
	Næseventil, rørfodringsautomat	10*
	Bideventil, vådfodring	15
	Drikkekop	15-30 ²
	Drikketrug	330x330 mm pr. 25 slagtesvin ³
Søer	Drikketrug med vakuumventil	Variierende
	Bideventil	10*
	Næseventil, so i boks	1
	Drikkekop	15
	Drikketrug	500x500 mm pr. 15 søer ³
	Vakuumventil i drikketrug eller krybbe	Variierende

Kilde: SEGES Svineproduktion

* Minimum 2 drikkesteder pr. sti, hvoraf 1 ikke er forbindelse med foder. Hvis der er en rørfodringsautomat, som har to drikkesteder, som er adskilt fra foderet, er yderligere vandforsyning ikke nødvendig, forudsat ventilerne er indstillet, som hvis de var placeret uden for foderautomaten. I sygestier vurderes ét drikkested at være tilstrækkelig, da der er få dyr i stien

2) Afhængig af udformning

3) Mål i mm angiver drikkeoverflade i drikketrug til udendørs produktion

Monteringshøjde

Den mindste gris i en sti skal altid kunne nå ventilen. Ventil med drikkeplade til pattegrise placeres 50-60 mm over gulvet. Sutte- og bideventiler monteres, så vandet løber direkte ned i grisens mund. Det er vigtigt, at ventilerne placeres i en højde, det gør det nemt for grisene at komme til at drikke.

Den anbefalede afstand fra gulv til ventilens spids fremgår af tabellen. Fordi grise i vækst ændrer dimensioner i løbet af den periode de opholder sig i et staldafsnit, bør der være justerbare ventilhøjder af bideventiler. I praksis kan det være vanskeligt at få justeret ventilhøjden rettidigt. I stedet kan man derfor montere to eller flere ventiler pr. sti, i hver sin højde.

Ved vurderingen af, om monteringshøjden er korrekt, kan angivelserne i nedenstående tabel bruges som retningslinje.

Dyregruppe	Alder/vægt	Fastmonterede ventiler 90 grader vinkel	Justerbar højde 45 grader vinkel
		Monteringshøjde, cm	Monteringshøjde, cm
Pattegrise, indtil 5 uger	Fødsel - 2 uger	10	15
	2 uger - 5 uger	20	30
Smågrise, 7-30 kg	7 kg - ca. 20 kg	25	35
	Ca. 20 kg - 30 kg	45	55
Slagtegris, 30-100 kg	30 - ca. 50 kg	50	60
	Ca. 50 kg - 100 kg	60	70
Løsgående søer	Variierende	75	90

Kilde SEGES Svineproduktion

